

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Markéta Moravcová

**Dopady smlouvy NAFTA na mexický
zemědělský sektor**

Bakalářská práce

Praha 2017

Autor práce: **Markéta Moravcová**

Vedoucí práce: **PhDr. Mgr. et Mgr. Kryštof Kozák, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2017

Bibliografický záznam

MORAVCOVÁ, Markéta, „Dopady smlouvy NAFTA na mexický zemědělský sektor, 2017. 41 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Mgr. et Mgr. Kryštof Kozák, Ph.D.

Abstrakt

Cílem této práce je zhodnotit dopady Severoamerické dohody o volném obchodu (NAFTA) na mexický zemědělský průmysl. Smlouva NAFTA byla velkým liberalizačním faktorem Mexika a zemědělství během prvních patnácti let smlouvy postupně zrušilo veškeré bariéry na export do členských zemí. Práce bude tento problém řešit ze čtyř hlavních aspektů. Prvním z nich jsou dotace, a to jak dotace, které platí mexická vláda na podporu venkova, tak mnohem vyšší dotace, které platí Spojené státy americké svým zemědělcům. Druhým aspektem jsou dopady smlouvy na pěstování jednotlivých plodin. A to především změna struktury pěstování základních plodin z těch strategických na suroviny výnosné, především ovoce a zelenina. Třetí aspekt zkoumá zaměstnanost a chudobu na venkově a její spojitost s podepsáním smlouvy. Poslední aspekt uvádí hlavní dopady smlouvy na životní prostředí v Mexiku. Práce dochází k závěru, že smlouva vytvořila v mexickém zemědělském sektoru více „poražených“ než „vítězů“ a „vítězové“ nejsou schopni pojmout všechny „poražené“.

Abstract

The objective of this thesis is to evaluate impacts of North American Free Trade Agreement on Mexican agricultural sector. The treaty was a substantial liberalization element for Mexico. After coming to force, the agriculture of both partner countries was gradually liberalized and after fifteen years the trade between the partner countries was free of all trade barriers on agricultural commodities. The thesis analyses the problem from various aspects. The first aspect consists of subsidies which the Mexican government pays to its farmers and subsidies which the U.S. pays to its farmers. The U.S. subsidies are considerably higher than the Mexican ones. The second aspect comprises the impacts on agricultural commodities and its production in general. This

part examines impacts of the agreement on production of particular agricultural commodities and the change of production of certain commodities is examined. The production of more remunerative commodities like fruits and vegetables replaces the production of staples like corn. The following aspect examines the employment and poverty on the countryside and its connection to the treaty. The last aspect lists the impacts of the new agricultural structure on the environment in Mexico. The thesis comes to conclusion that the agreement created more “losers” than “winners” in Mexican agricultural sector and the “winners” are unable to encompass all the “losers” of the agreement.

Klíčová slova

NAFTA, dopady smlouvy NAFTA, zemědělský průmysl, Mexiko, Spojené státy americké, kukuřice, dotace, životní prostředí, zaměstnanost

Keywords

NAFTA, impacts of treaty NAFTA, agricultural sector, Mexico, the United States of America, U.S., corn, subsidies, environment, employment

Rozsah práce: 73 396

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Markéta Moravcová

Institut mezinárodních studií
Teze bakalářské práce

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Markéta Moravcová

E-mail:

marektamoravcova@seznam.cz

Studijní obor:

Mezinárodní teritoriální studia

Semestr a školní rok zahájení práce:

ZS 2016/17

Semestr a školní rok ukončení práce:

LS 2016/17

Vedoucí bakalářského semináře:

Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.

VEDOUcí PRÁCE (POVINNÉ):

PHDR. MGR. ET MGR. KRYŠTOF KOZÁK, PH.D.

Název práce:

Dopady smlouvy NAFTA na mexický zemědělský sektor

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek)

Dopady smlouvy NAFTA na mexický zemědělský sektor tvoří vítěze a poražené. Pokud jsou vítězové schopní pojmout poražené, smlouvu lze považovat za pozitivní, pokud ne, tak negativní. Práce rozebírá jednotlivé aspekty dopadů NAFTA na zemědělský sektor a podle toho určuje, zda byla úspěšná v tomto sektoru nebo nikoliv. To se měří na několika hlavních charakteristik, což jsou mexické a americké zemědělské dotace, zemědělský sektor jako takový, chudoba a zaměstnanost venkova a dopady na životní prostředí.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Téma bylo moc široké, tak bylo zúžené z celkových dopadů smlouvy NAFTA na dopady smlouvy NAFTA na zemědělský průmysl.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

- Historie zemědělského průmyslu a jeho charakter
- mexické a americké dotace
- zemědělský průmysl
- chudoba a zaměstnanost na venkově
- životní prostředí

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

- María de Jesús Mestiza Rojas, Roberto Escalante, „Exportaciones hortofrutícolas mexicanas en el TLCAN: ¿ventaja comparativa?“, Cuadernos de Desarrollo Rural, č. 50 (Pontificia Universidad Javeriana, Bogotá, Colombia, primer semestre, 2003): 35–62.
- Alicia Puyana, José Romero, „Diez años con el TLCAN: Las experiencias del sector agropecuario Mexicano“ (El Colegio de México AC, 2008).
- Política Agropecuaria y pesquera en México: logros recientes, continuación de las reformas, OCDE 2007: 54.
- Daniel Lederman, William F. Maloney a Luis Servén, Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries, The World Bank (prosinec 2003).
- Craig Harris, “NAFTA at 20: Impacts on Food, Agriculture, and the Environment”, Cuadernos de Conflicto y Paz 1, č. 3 (Monterrey: Centro de Política y Estudios

Internacionales, Universidad de Monterrey).

- Carlos Alba Vega, „México después del TLCAN. El impacto económico y sus consecuencias políticas y sociales“, 2003
- Dumping Without Borders: How US agricultural policies are destroying the livelihoods of Mexican corn farmers, Oxfam Briefing Paper.
- Política Agropecuaria y pesquera en México: logros recientes, continuación de las reformas, OCDE 2007: 52. <https://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/38778312.pdf>
- John Scott, „The Incidence of Agricultural Subsidies in Mexico“, CIDE (prosinec 2009): 18, <http://cide.edu/repec/economia/pdf/DTE473.pdf>
- Alana Mann, Global Activism in Food Politics: Power Shift (Palgrave Macmillian: 2014).
- John J. Audley ed. al., La Promesa y la Realidad del TLCAN, Lecciones de México para el hemisferio (Carnegie Endowment for International Peace: 2003).
- Armando Sánchez Albarrán, „Del movimiento ¡El campo no aguanta más! a las movilizaciones sociales en el cumbre de la OMC en Cancún. Dependencia o soberanía alimentaria: ésa es la cuestión... agraria“, El Cotidiano 124, č. 19 (březen-duben 2014).
- Jesús Rubio, “Retos sociales y económicos para México ante el Tratado de Libre Comercio de América del Norte”, en Cuadernos de Conflicto y Paz, Vol. 1, # 3. (Monterrey: Centro de Política Comparada y Estudios Internacionales, Universidad de Monterrey, 2015): 14-15.
- Pablo Rulz Npoles, Juan Luis Ordaz Díaz, Journal of Economic Literature UNAM 8, č. 23, str. 92, <http://www.scielo.org.mx/pdf/eunam/v8n23/v8n23a5.pdf>

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

OBSAH

1	ÚVOD	3
2	HISTORIE ZEMĚDĚLSKÉHO PRŮMYSLU A JEHO CHARAKTER	6
2.1	Charakter	6
2.2	Historie	7
2.3	NAFTA	8
3	DOTACE	12
3.1	MEXICKÉ PROGRAMY NA PODPORU VENKOVA	12
3.2	Finance PROCAMPO	14
3.3	Americké programy alias Farm bills	15
4	ZEMĚDĚLSKÝ PRŮMYSL	18
4.1	Základní plodiny	19
4.1.1	Pšenice	19
4.1.2	Kukuřice	20
4.1.3	Import základních zemědělských produktů	23
4.1.4	Průmysl s kukuřičnou moukou a tortillami	24
4.2	Ostatní zemědělské produkty	25
4.2.1	Čerstvé ovoce a zelenina	26
5	CHUDOBA A NEZAMĚSTNANOST	29
5.1	zaměstnanost	29
5.2	Chudoba	31
6	ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ	33
6.1	Voda	34
7	ZÁVĚR	36
8	ZDROJE	38

Seznam grafů

Graf 2:	Struktura dotací (v %)	15
Graf 3:	Struktura dotací amerických zemědělců v tisících dolarů	16
Graf 4:	Dovoz kukuřice z USA do Mexika (metrické tuny)	21
Graf 5:	Procentuální distribuce obyvatel zaměstnaných v zemědělství (federativní jednotky, 2015)	29

Tabulka 1: Cla na zemědělské produkty z USA a Kanady	10
Tabulka 2: Hlavní zemědělské exportní produkty Mexika	26

1.1

1 ÚVOD

Na konci minulého století panovalo přesvědčení, že ideální svět je ten bez bariér a výhodný je pro všechny státy. Na konci 20. století byla rozvinutými se státy, a Mezinárodním měnovým fondem podporována myšlenka, že pokud se dá přednost volnému obchodu, rozvíjející se státy budou rychleji růst díky lepšímu přístupu na světový trh, který jim má pomoci v rozvoji. Tuto teorii pak uplatňovaly Spojené státy na Latinskou Ameriku. J. P. Coronado¹ dělí státy podle přístupu ke globalizaci a k volnému trhu. Mexiko patří mezi nejortodoxnější liberály a po liberalizační vlně v Mexiku v 90. letech 20. století je jedním z nejotevřenějších států, který se řídí pravidly Washingtonského konsenzu. Severoamerická dohoda o volném obchodu (NAFTA) je výrazným mezníkem těchto liberalizačních tendencí, která výrazně ovlivňuje vztahy se severními partnery Mexika, hlavně se Spojenými státy americkými, které vždy byly hlavním mexickým obchodním partnerem.

Přesvědčení, že rozvíjející se státy by měly odstranit své bariéry, už však není bráno za ideální. Dopady smlouvy NAFTA na Mexiko mohou dát příklad ostatním rozvíjejícím se státům, zda smlouvu o volném obchodu uzavřít. Konkrétní dopady na mexický zemědělský sektor jsou relevantní pro rozvíjející se státy, protože mnozí z nich mají velké procento svých obyvatel zaměstnaných v tomto sektoru. Je pro ně možné se z tohoto příkladu poučit a pokusit se najít jiná řešení, jak se s problémem vyrovnat.

Pro zhodnocení smlouvy existují různé přístupy. Jeden možný přístup spočívá ve srovnání dopadů smlouvy na množství exportu, importu a na přímé zahraniční investice. Odpůrci tohoto způsobu porovnávání však tvrdí, že když se sníží obchodní bariéry, je přirozené, že se zvýší export a import a že to žádným způsobem nezhodnocuje smlouvu.² Další možný přístup, který jsem si pro svou práci vybrala, je založený na vítězích a poražených. Aby byla smlouva úspěšná, musí být schopni vítězové pojmout poražené.³ Nejedná se pouze o zaměstnanost, ale také například životní prostředí.

Základním metodologickým přístupem této bakalářské práce je historická sektorová analýza v konkrétním případě mexického zemědělství. Stanovila jsem si hlavní aspekty, na které má smlouva přímé nebo nepřímé dopady, nebo o kterých se říká, že na ně má smlouva dopady.

¹ Jaime Preciado Coronado, „Globalización y nueva configuración geoeconómica del mundo: la proyección geoeconómica de México“, in *Globalización y bloques económicos: mitos y realidades, Agenda por el desarrollo Volumen 1* (Universidad Nacional Autónoma de México, Ciudad Universitaria: 2007), 43.

² Gerardo Esquivel, „El TLCAN: 20 años de claroscuros“, *Foreign Affairs Latinoamérica* 14, č. 2 (prosinec 2014). <http://revistafal.com/el-tlcan-20-anos-de-claroscuros-2/> (staženo 20. 11. 2016).

³ Calva et. al., „Globalización y bloques económicos“, 193.

Porovnávat budu pouze USA a Mexiko, zatímco posledního partnera, Kanadu, vynechám. Důvodem je fakt, že obchod zemědělských plodin mezi Kanadou a Mexikem je velice nízký a suroviny, které se vyměňují, jsou často přepravované skrz Spojené státy a tím pádem se počítají jako obchod USA–Kanada a USA–Mexiko.

Hlavní tezí práce je tvrzení, že zemědělský sektor zemědělský sektor zkoumá podle teorie, kdy každá strukturální reforma má své výherce a poražené. Pokud je ze změny více poražených než výherců, a výherci, množství lidí zaměstnaných v zemědělství, nejsou schopni pojmout poražené, tak lze brát dopady smlouvy NAFTA na zemědělský sektor za negativní. Zemědělský sektor po otevření svých trhů má více poražených než vítězů.

Práce začíná charakteristikou a historií mexického zemědělského sektoru. Je důležité tyto aspekty zmínit, pro lepší porozumění jednotlivých aspektů práce. Samotná teze bude zkoumána na základě čtyř různých aspektů, které dohromady shrnují dopady smlouvy na zemědělský sektor, a ukazuje, kdo ze smlouvy trátí a kdo vyhrává. Prvním z nich jsou americké a mexické dotace a jejich charakter. Druhý aspekt jsou dopady NAFTA na zemědělský sektor jako takový. Do tohoto sektoru patří jak dopad na mexické zemědělce základních strategických plodin, tak pěstitelství výnosných plodin jako je čerstvé ovoce a zelenina. Zároveň v této kapitole zpracuji zpracovatelský sektor těchto surovin, což jsou hlavně výrobci kukuřičné mouky a tortill, dopad na mexické spotřebitele. Dále budu zkoumat dopady smlouvy NAFTA na zaměstnanost v zemědělském sektoru a její dopady na venkovskou chudobu. Jako poslední budu analyzovat dopady smlouvy na mexické životní prostředí.

Tématem dopadů smlouvy se zabývá velké množství vládních i nevládních organizací. Smlouvu podporují hlavně politici a politické organizace. Například bývalý mexický prezident Ernesto Zedillo v *Americas Quarterly* říká, jaké to má pozitivní dopady. Opačně zcela negativní pohled na smlouvu má nevládní organizace *Public Citizen's Global Trade* na dopady smlouvy na mexickou ekonomiku a společnost. Co se týče samotných autorů zabývajících se dopady smlouvy na zemědělský sektor, většina z nich se zabývá pouze problémy mexického pěstování kukuřice a amerického dumpingu⁴. Ačkoliv dopady pěstování nových zemědělských plodin na životní prostředí jsou zmiňované v mnoha pracích, jediná dohledatelná ucelená analýza je od Scotta Vaughana v knize publikované *Carnegie Endowment for International Peace, La Promesa y la Realidad del TLCAN*.

⁴ Prodej vyváženého zboží za hranicemi levněji než v zemi výroby.

Kvůli velkému množství zdrojů v práci používám jak literaturu od mexických autorů, tak od amerických. Důvodem je pokus o nestrannost v práci. Většina zdrojů vychází z nadnárodních organizací, jako je OECD nebo Světová banka od autorů Daniel Lederman, William F. Maloney a Luis Serven, nebo charitativní organizace Oxfam od autorů Gonzalo Fanjul a Arabella Fraser, kde jsou nejméně reflektovány národní zájmy jednotlivých zemí. Pro teoretický základ je práce založená na základě knihy autorů: A. Puyana, José Romero a Mónica C. Gambrell, což jsou významní ekonomové zkoumající smlouvu NAFTA a hlavně zemědělský sektor. Většina autorů přistupuje ke smlouvě NAFTA negativně, hodnotí její dopady především na produkci a dovoz kukuřice. Jen kniha vydaná Světovou bankou pod autory D. Lederman a spol. hodnotila smlouvu pozitivně, i když různé aspekty hodnotila povrchně, jako je například systém mexických dotací, hlavně PROCAMPO nebo udávají nárůst obchodu na obou stranách bez kontextu dopadu na mexické zemědělství. Důležitým zdrojem jsou vládní dokumenty a cenzy, kterými podporuji teze práce. Datové úseky jsou často prvních dvacet let smlouvy.

2 HISTORIE ZEMĚDĚLSKÉHO PRŮMYSLU A JEHO CHARAKTER

2.1 CHARAKTER

Mexické zemědělství má několik charakteristických rysů, jedním z nich je „dualita“, tj. v Mexiku jsou dvě skupiny zemědělského průmyslu, jeden vysoce výnosný a konkurenceschopný, a druhá část velice nevýnosná. Živočišná výroba, lesnictví, rybolov, základní plodiny mají velice nízkou úroveň produktivity ve srovnání se svými obchodními partnery, především Spojenými státy. Vysokou úroveň produktivity má naopak produkce exotického ovoce a rajčat. Důvodem této duality je fragmentace vlastnictví půdy. Půda je fragmentovaná na malé části a rozdělená mezi velké množství zemědělců.⁵

Zemědělství v Mexiku zabírá okolo 16 % celkového teritoria. V roce 2002 přibližně na 71 % půdy byla sklizeň jen jednou ročně. Zbylých 29 % obdělávané půdy bylo zavlažovaných, takže se zde mohlo sklízet i dvakrát ročně. Na těchto 29 % půdy se produkuje 55 % celkové mexické zemědělské produkce a 70 % zemědělských exportů. Téměř veškerá půda se orientuje na pěstování čtyř hlavních plodin: kukuřice, fazole, pšenice a čiroku. Obilniny zabírají největší část obdělávané půdy, v roce 1994 byly na svém maximu a pěstovaly se na téměř 50 % půdy, později jejich pěstování kleslo na 40 %. Kukuřice dominuje a orientuje se na ni 90 % veškeré produkce obilnin. Proporce pěstovaných plodin se také postupně mění. Upouští se od tradičních plodin, jako jsou suché luštěniny (fazole) a olejnin, a přechází se na ovoce, zeleninu a na průmyslové a lékařské plodiny.⁶

Již před smlouvou NAFTA v Mexiku panovala velká nerovnost v rámci vlastnictví půdy. Z celkového počtu vlastníků obdělávané půdy 34 % mělo parcely menší než 2 hektary a dohromady vlastnily 3,8 % obdělávané půdy, 25,9 % vlastníků mělo 2–5 hektarů a vlastnili 11,2 % půdy. Dohromady 60 % vlastníků mělo 15 % obdělávané půdy v Mexiku a přitom 41 %, kteří měli více, než 5 hektarů, vlastnili 85 % půdy.⁷

Mexický dualismus ústí z toho, že existuje velké množství lidí bez půdy nebo s malým množstvím půdy. Ti se většinou věnují pěstování základních surovin jako je kukuřice a fazole. Zároveň je menší množství zemědělců, kteří vlastní velké množství půdy a často se orientují na pěstování výnosnějších exportních plodin jako je například ovoce a zelenina.⁸

⁵ Alicia Puyana, José Romero, *Diez años en el TLCAN: Las experiencias del sector agropecuario Mexicano* (Flasco México, Colegio de México: 2005): 22.

⁶ Política Agropecuaria y pesquera en México: logros recientes, continuación de las reformas, (OCDE 2007): 55. <https://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/38778312.pdf> (staženo 5. 2. 2017).

⁷ Puyana a Romero, „Diez años en el TLCAN“: 26.

⁸ Ibid., 27.

Okolo 2,6 % soukromých zemědělců vlastní 60 % obdělávané půdy (cca 60 milionů ha pro zemědělské použití). Tito velcí zemědělci se všeobecně orientují na komerční plodiny hlavně pro export a jsou v mnohém upřednostňované. Mají například lepší přístup k pojištění.⁹ První skupina má přístup ke vládním programům financování a pojištění, ale ti nejhudší nemají přístup k pojištěním nebo financováním a mají jen limitovaný přístup k trhům a vstupům.¹⁰

Na tento dualismus přistupuje i stát, který dává jednotlivým zemědělcům jiné úvěry, jinak vysoký úrok, dotace, přístup k novým technologiím apod. Dříve stát dotoval ceny za zemědělské produkty s cílem nižších cen potravin ve městech. Lidé pracující v průmyslu tak mohli dostávat nižší platy a pomáhat rozvíjet stát.¹¹

Charakter nynějšího zemědělství je založený na původně dvojitým typu vlastnictví půdy. Prvním způsobem bylo soukromé vlastnictví, kdy se vlastníci rozhodují na základě vlastních rozhodnutí, jak s půdou naloží. Druhou možností je sociální vlastnictví půdy (zemědělská ejida a comunidades), které reprezentovaly přibližně polovinu mexické půdy, tj. 105 milionů hektarů z celkových 197 milionů hektarů. Comunidades zahrnují jak udělené parcely jednotlivcům (34 milionů hektarů), tak komunální vlastnictví (69 milionů hektarů) a malou část používanou na rezidenční zóny (2 miliony hektarů). Tato půda není kvalitní, 52 % z ní je aridní nebo semiaridní, zatímco pouze 7 % soukromých pozemků jsou aridní nebo semiaridní. Zemědělci ji také před rokem 1990 nemohli prodat ani pronajímat.¹²

Pro Mexiko je zrušení obchodní bariér se severními partnery velice důležité. Hlavním mexickým obchodním partnerem mj. v zemědělství jsou totiž Spojené státy, kam směřuje 70 % mexického zemědělského exportu a více než 85 % zemědělských produktů a rybolovu.¹³

2.2 HISTORIE

Mexický stát tradičně zasahoval do mexického zemědělství po velkou část 20. století. Od 40. let 20. století nahradil průmysl zemědělský sektor, který byl do té doby brán za hlavní zdroj rozvoje státu. Aby se ale mohl průmysl dobře vyvíjet, bylo třeba poskytovat levné potraviny a primární materiály pro městské spotřebitele.¹⁴

⁹ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“, 67.

¹⁰ Ibid., 67.

¹¹ Puyana aRomero, „Diez anos noc el TLCAN“: 27.

¹² Ibid., 53.

¹³ Ibid., 20.

¹⁴ Ibid., 19.

V průběhu 20. století stát zasahoval do zemědělství nejen podporou ceny základních surovin, ale také prostřednictvím zemědělských vstupů (úvěry a pojištění). Vládní účast na zpracovávání obilnin a olejů, měly také obchody, ve kterých se prodávaly základní potraviny venkovním a městským chudým. Stát měl účast i na produkci hnojiv, zlepšování semen a udělování dotací na poskytování jídla chudým.¹⁵

Od krize v 80. letech 20. století začíná klesat státní podpora zemědělců. Mexická vláda začínala s obchodním otevíráním Mexika a postupně se začínaly rušit instituce, které měly na starost ochranu venkovských zemědělců. Dalším opatřením bylo zrušením garance cen zemědělců.¹⁶ Postupně se začaly rušit podpory na zemědělské ceny základních surovin a začalo docházet ke změnám ve státní instituci CONASUPO¹⁷. Argumentem bylo to, že dotace na zemědělské ceny nenutí zemědělce efektivně investovat a pokoušet se snižovat ceny za produkty. Tato změna nemusela být špatná, kdyby byla nahrazena lepším systémem dotací.¹⁸

V roce 1986 vstoupilo Mexiko do GATT (Všeobecná dohoda o clech a obchodu), nicméně do roku 1990 nepodstoupilo žádné výrazné změny v rámci ochrany svých zemědělských produktů. Produkty, které získávaly podporu, byly mimo dotace také chráněny licencemi. Až od počátku 90. let začalo docházet k větším domácím reformám a liberalizaci trhu. Rušily se přímé podpory zbývajících surovin a snižovaly se dotace na zemědělské vstupy, tj. snižování úvěrů a pojištění.¹⁹

Mexická vláda zrušila státní firmy zapojené v zemědělském sektoru, a tuto přeměnu k liberalizační politice zapečetila v roce 1999 zrušením programu CONASUPO. Vládní firmy produkující hnojiva, semena a další vstupy, a firmy zapojené v prodeji kávy, cukru a tabáku byly zrušeny nebo privatizovány.

2.3 NAFTA

V rámci zemědělského sektoru Mexiko hledalo ve smlouvě přístup na trhy USA a Kanady. Chtělo modernizaci sektoru a postupný přechod vlastních zemědělců z nevýnosných surovin na ty výnosné. Mexiko ve smlouvě dále hledalo ustálení sanitárních a rostlinolékařských regulací. Hlavně však měl být zemědělský sektor pro Mexičany prostředkem, jak vyrovnávat

¹⁵ Daniel Lederman, et. al., eds., *Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries*, The World Bank (prosinec 2003): 96.

¹⁶ Puyana aRomero, „Diez anos noc el TLCAN“: 21.

¹⁷ Compañía Nacional de Subsistencias Populares (CONASUPO) je instituce, která měla na starost dotace cen základních potravin. Oficiálně zanikla v roce 1999, ale začala ztrácet na moci již od začátku 90. let.

¹⁸ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 80.

¹⁹ Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries“: 96.

negativní obchodní bilanci v ostatních sektorech s partnery smlouvy NAFTA. Smlouva NAFTA byla prezentována jako model obchodních vztahů, jenž by dostal rozvíjející se země z ekonomické spirály dluhu a chudoby, kterým čelí od začátku 80. let 20. století. Mexiko mělo mít v zemědělském sektoru komparativní výhodu.²⁰ Čekalo se, že NAFTA povede k efektivnějšímu zemědělsko-potravinářskému sektoru a lepšímu sociálnímu vývoji v Mexiku. Zároveň však existovala obava, že NAFTA povede k venkovské chudobě a poškození životního prostředí.²¹

Některé plodiny byly liberalizovány ihned po implementaci smlouvy NAFTA (čirok, sezamová semínka, slunečnice z Kanady a USA bez cel). Zcela liberalizované byly také semena ječmenu, fazolí, kukuřice, bavlny, sóji a slunečnice.²² Při vyjednávání smlouvy vyvstala otázka citlivých plodin, což na mexické straně byla například kukuřice a fazole (USA jsou jejich předními světovými exportéry) a na americké straně citrusy, cukr, rajčata a zelenina (na mexických trzích jsou tyto plodiny levnější). Obě strany se nakonec dohodly, že namísto vyčlenění těchto plodin ze smlouvy, je budou oba státy postupně liberalizovat. Vytvořil se tranzitní mechanismus, který měl postupem času zrušit veškeré restriktce. Vytyčila se kvóta na množství dovozu těchto surovin, která se každý rok zvyšovala o 3 %. Tato kvóta nepodléhala žádným clům.²³ Množství, které bylo vyváženo navíc, mělo podléhat tarifům, které se každý rok snižovaly.²⁴ Podle citlivosti²⁵ plodiny po 10 nebo 15 letech neměly produkty podléhat žádným tarifům ani kvótám. Pro kukuřici to bylo v roce 1994 2,5 milionů metrických tun pro USA a 1000 metrických tun pro Kanadu s počátečními 215% tarify, pro fazole to bylo 50 tisíc metrických tun pro USA a 1500 pro Kanadu se 139% cly.²⁶

²⁰ Puyana aRomero, „Diez anos noc el TLCAN“: 189.

²¹ Craig Harris, „NAFTA at 20: Impacts of Food, Agriculture, and the Environment“, *Cuadernos de Conflicto y Paz* 1, č. 3, (Monterrey: Centro de Política Comparada y Estudios Internacionales, Universidad de Monterrey):17–18. <http://www.udem.edu.mx/Esp/Investigacion-y-Desarrollo/Centro-Politica-Comparada-Estudios-Internacionales/Documents/Cuadernos-de-Conflicto-y-Paz.pdf> (staženo 20. 12. 2016).

²² Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries“: 100.

²³ Carlos Alba Vega, „México después del TLCAN. El impacto económico y sus consecuencias políticas y sociales“, *Foro Internacional* 43, č. 1 (leden–březen 2003): 155. <https://www.jstor.org/> (staženo 15. 1. 2016).

²⁴ Puyana aRomero, „Diez anos noc el TLCAN“: 189.

²⁵ z anglického „sensitive“

²⁶ Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries“: 100.

Tabulka 1: Cla na zemědělské produkty z USA a Kanady

	Kukuřice	Fazole	Ječmen	Pomerančový džus
základ	215	139	128	20
1994	206,4	133,4	122,8	20
1995	197,8	127,8	117,7	20
1996	189,2	122,3	112,6	20
1997	180,6	116,7	107,5	20
1998	172	111,2	102,4	20
1999	163,4	105,6	97,2	20
2000	145,2	93,9	72,9	20
2001	127,1	82,1	48,6	20
2002	108,9	70,4	24,3	20
2003	90,8	58,7	0	
2004	72,6	46,9		
2005	54,5	35,2		
2006	36,3	23,5		
2007	18,2	11,8		
2008	0	0		

27

Mexiko přidalo do smlouvy NAFTA ochrannou doložku - na několik zemědělských produktů může být použitý „vyrovnávací mechanismus“, když zvýšení importů reprezentuje „značnou hrozbu“ nebo „vážnou škodu“ pro sektor. V rámci WTO může mexická vláda zároveň přidat importní daně, když „se import zvýší kvůli nízkým importním cenám“. To Mexiko využilo na import drůbeže v lednu 2003 po velkých tlacích farmářů.²⁸

Při domlouvání smlouvy NAFTA se Spojenými státy v roce 1991 došlo v Mexiku ke změně Ústavy. Změna se týkala článku 27 mexické ústavy a části týkající se vlastnických práv sektoru ejid, což byla malá pole obdělávaná ve velkém množství původními obyvateli, kterých bylo v roce 1991 v Mexiku 29,1 tisíc, a reprezentovali 103,5 milionů hektarů půdy.²⁹

Ejidatarios nemohli spolu vlastnit, pronajímat nebo prodávat půdu.³⁰ V roce 1991 došlo k liberalizaci a zrušení tohoto zákazu. To mělo umožnit zemědělcům zúčastnit se soukromého

²⁷ Ibid., 110.

²⁸ Ibid., 101.

²⁹ Susana Medina Ciriaco, „La Reforma al Artículo 27 Constitucional y el Fin de la Propiedad Social de la Tierra en México“, *El Colegio Mexiquense* (2006): 10. dostupné na: <http://www.cmq.edu.mx/index.php/docman/publicaciones/doc-de-investigacion-n/254-di1210407/file> (staženo 12. 4. 2017).

³⁰ Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries“: 99.

trhu a rozšiřování prostřednictvím vlastních investic. Zároveň bylo umožněno cizincům půdu nakupovat, což bylo do té doby nemožné.³¹

³¹ Ciriaco, „La Reforma al Artículo 27 Constitucional y el Fin de la Propiedad Social de la Tierra en México“: 14.

3 DOTACE

USA i Mexiko podporují své zemědělce dotacemi. Mexická vláda ovšem, v porovnání s americkou, na tyto vládou sponzorované programy nemá dostatek zdrojů a navíc tyto programy mají špatný management.³²

Dotace při vyjednávání smlouvy NAFTA zmíněny byly, USA ale odmítly zrušit jakoukoliv podporu vlastních zemědělců.³³ Ve smlouvě NAFTA se zakazují jakékoliv dotace na export, které křiví trh nebo mají dopady na produkci³⁴, nicméně Spojené státy tvrdí, že jejich dotace nejsou na export a že reálně neovlivňují obchod. Ve smlouvě GATT, které jsou oba státy členy, je zakázáno prodávat produkty pod jejich *normální cenou*.³⁵ Mexiko se stalo po začátku smlouvy hlavním dovozcem kukuřice z USA. Za roky 2011-2015 Mexiko průměrně dováželo 11 204 megatun³⁶. Paradoxně však produkce kukuřice v Mexiku po uvedení v platnost smlouvy NAFTA vzrostla.³⁷ Mnoho Mexičanů, kteří přišli o práci nebo kteří dříve pěstovali jiné plodiny, které ztratily na intenzivnosti, jako je například káva, totiž začali pěstovat kukuřici, jejíž pěstování jim bylo známé. Zároveň vzrostlo pěstitelství kukuřice na větším území s lepšími technologiemi, hnojivy a zavlažování, které zvyšují produktivitu.

3.1 MEXICKÉ PROGRAMY NA PODPORU VENKOVA

Místo předešlé garance minimálních cen Mexiko začalo poskytovat zemědělcům přímé platby. Tyto platby jsou však nerovnoměrně distribuované a peníze dostane jen jeden ze čtyř zemědělců a i tito zemědělci dostávají finanční pomoc nevyrovnaně.³⁸ Systém všeobecně upřednostňuje velké vlastníky půdy a státní politika dává přednost především zemědělcům, kteří se orientují spíše na export a produkci plodin vhodných pro průmysl.³⁹

Americké zemědělské firmy, které jsou přítomny na mexickém trhu, mohou také čerpat mexické dotace a tak například americká firma Cargill získává dotace mexické vlády na

³²Gonzalo Fajul a Arabella Fraser, "Dumping Without Borders: How US agricultural policies are destroying the livelihoods of Mexican corn farmers", *Oxfam Briefing Paper* (Oxfam International: srpen 2003): 20. Dostupné z <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/dumping-without-borders-how-us-agricultural-policies-are-destroying-the-livelihoods-114471> (staženo 12. 3. 2017)

³³Ibid, 16.

³⁴NAFTA, Článek 704, dostupné na:

https://idatd.cepal.org/Normativas/TLCAN/Ingles/North_American_Free_Trade_Agreement-NAFTA.pdf,

³⁵Agreement on Tariffs and Trade, Článek VI., dostupné na:

https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_e.pdf

³⁶„Top 5 Importers of U.S. Corn“, *Department of Agriculture*, <https://catalog.data.gov/dataset/grain-transportation-report-table-13>

³⁷Lais Forti Tomaz, Carlos Eduardo Calvalho, „The Tortilla Crisis in Mexico (2007): The Upward Trend in Commodity Prices, Financial Instability, and food Security“, *The Perspective of the World Review* 3, č. 2 (srpen 2011): 91.

³⁸Ibid.

³⁹Puyana aRomero, „Diez años con el TLCAN“: 192.

transport a distribuci kukuřice.⁴⁰ Celkově jsou tyto dotace také přístupnější majitelům většího množství pozemků.

V Mexiku existuje několik různých podpor a dotací pro venkov. Hlavní tři programy je Procampo, Alianza para el Campo a nejmenší Apoyos. Následující část popíše první dva programy, které jsou nejdůležitější.

Alianza para el Campo (Aliance pro venkov), byla založena v roce 1996 a v roce 2003 byla přeměněna na Alianza Contigo. Alianza měla za cíl zvýšit zemědělskou produktivitu a podporovat zemědělce pomocí příspěvku na investice a sanitární projekty. V jejím zájmu bylo integrovat zemědělce do komerčního průmyslu zpracování potravin⁴¹ a podporovat efektivitu zemědělství prostřednictvím zlepšením infrastruktury, boje proti onemocněním zvířat, podpory zavádění nových technologií a podpory integrálního rozvoje rurálních komunit.⁴² Zastřešovala přibližně 100 programů a roční výdaje vycházely na 3 % HDP zemědělství.⁴³ Jako jediné se jí nejvíce daří posílat peníze mezi nejchudší státy.⁴⁴

V roce 1993 byla vytvořena přímá podpora venkova, Programa de Apoyos Directos Para el Campo (PROCAMPO). Program PROCAMPO měl zemědělcům pomáhat vyrovnat se s menší ochranou trhu a eliminací přímých programů podpory cen po začátku smlouvy NAFTA. Hlavním cílem byla podpora domácích zemědělců základních plodin, aby mohli čelit konkurenci z USA a Kanady, a pomoc změnit svou produkci na více konkurenceschopné plodiny.⁴⁵ Měla to být podpora příjmů zemědělců během 15letého období přeměny a odstraňování bariér na základní plodiny. Tato pomoc byla založená na příspěvku na základě rozlohy (za každý hektar, který vypěstují). Platby byly založené na rozloze půdy poseté plodinou, která je na specifickém seznamu. PROCAMPO mělo skončit v roce 2008, kdy všechny druhy kvót a cel s partnery NAFTA měly skončit a zemědělci měli být

⁴⁰ Fajul a Fraser, "Dumping Without Borders: How US agricultural policies are destroying the livelihoods of Mexican corn farmers": 19.

⁴¹ Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries“: 98.

⁴² OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 89.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ John Scott, „The Incidence of Agricultural Subsidies in Mexico“, *Centro de Investigación y Codencia Económicas* (2010): 38. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Subsidizing_Inequality_Ch_3_Scott.pdf (staženo 5. 3. 2017).

⁴⁵ Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries“: 98.

konkurenceschopní. Podpora PROCAMPO nicméně, trvala až do roku 2013, kdy byla přeorganizovaná na program PROAGRO.⁴⁶

Tyto dva programy však nebyly příliš úspěšné v přeorientování malých zemědělců na výnosnější plodiny. Během prvních 10 let jen 5,8 % zemědělců změnilo pěstované plodiny.⁴⁷

3.2 FINANCE PROCAMPO

Mezi lety 2000-2010 mělo PROCAMPO průměrně rozpočet 13,5 miliard pesos.⁴⁸ Zabíral celkově mezi 20-30 % rozpočtu SAGARPA. Ačkoliv finance programu PROCAMPO rostly, rozpočet SAGARPA rostl rychleji. PROCAMPO bylo také hlavním zdrojem zemědělské podpory, který v roce 1994 představoval 50% veškeré podpory.⁴⁹

Většina vládní podpory na pomoc farmářům šla velkým zemědělským businessům v severních státech.⁵⁰ PROCAMPO je mechanismus kompenzace zemědělcům spojený se zemí a ne s prodejem. V roce 2005 získalo podporu přibližně 2,7 milionů zemědělců na 13,3 milionů hektarů.⁵¹ V roce 2005 vyšly tyto dotace přibližně na 963-1160 pesos na hektar. Téměř polovina těch, kteří z programu těží, mají méně než 2 hektary půdy, ale získávají jen 13 % transferů. Zatímco 3,8 % zemědělců s více jak 18 hektary získává 33 % zisků. To dokazuje, že PROCAMPO rozděluje své finance disproporčně.⁵²

Hlavními příjemci dotací jsou severní státy Sinaloa, Tamaulipas, Chihuahua a Jalisco, které mají relativně malý podíl zaměstnanosti v zemědělství. Na druhou stranu Veracruz, Chiapas, Oaxaca, Puebla a Guerrero mají velké množství zaměstnanosti v zemědělství, ale získávají menší množství finančních zdrojů.⁵³ Hlavními recipienty dotací PROCAMPO (v číslech per capita) jsou Tamaulipas, Sinaloa, Chihuahua a Sonora, kteří zároveň dostávají velké množství

⁴⁶ Transformación de PROCAMPO a PROAGRO acentúa impulso a producción agroalimentaria, *SAGARPA* (13. 1. 2014). <http://www.gob.mx/sagarpa/prensa/transformacion-de-procampo-a-proagro-acentua-impulso-a-produccion-agroalimentaria> (6. 4. 2017)

⁴⁷ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 162.

⁴⁸ PROCAMPO más humano, Resultados Principales del 4to trimestre del año fiscal 2001, *SAGARPA*: http://www.sagarpa.gob.mx/agricultura/Programas/proagro/procampo/Resultados-Indicadores/Documents/2001/01__procampo_pef_2001.pdf (staženo 20. 2. 2017). <http://www.cfe.gob.mx/Documents/Anexo%20estad%C3%ADstico%20primer%20informe%20de%20gobierno.pdf>

⁴⁹ Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries“: 103.

⁵⁰ M. Angeles Villarreal, „NAFTA and the Mexican Economy“, *Congressional Research Service*, (June 3, 2010). <https://fas.org/sgp/crs/row/RL34733.pdf> (staženo 20. 2. 2017).

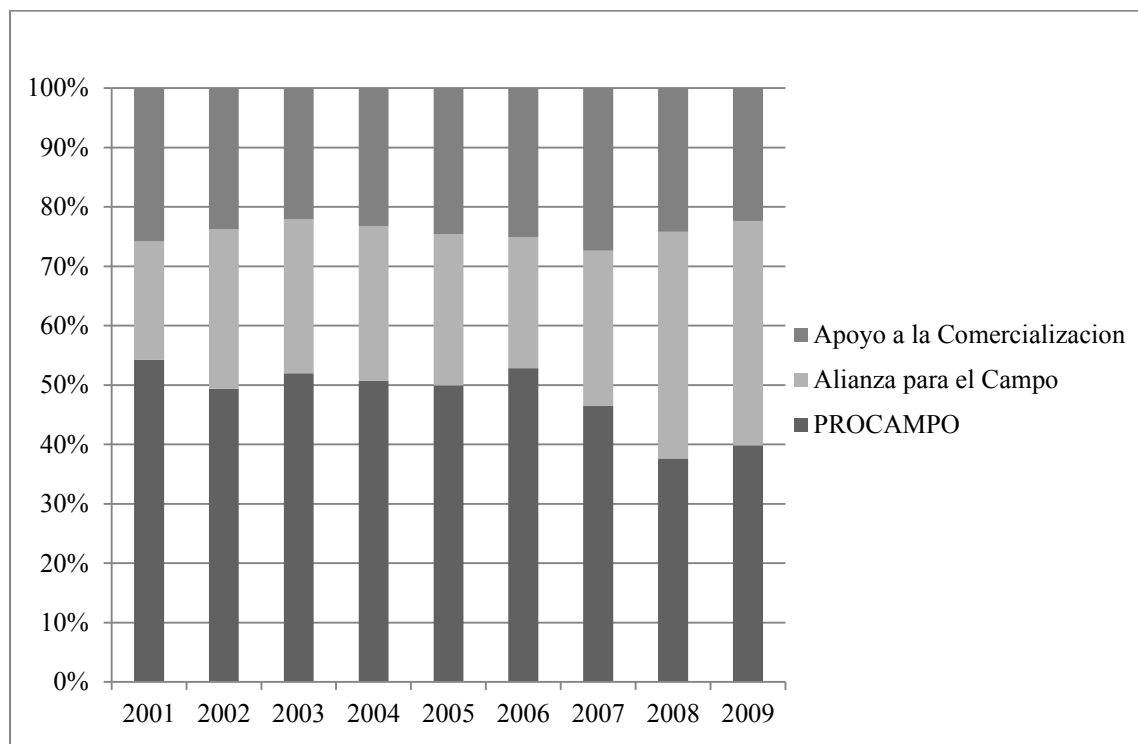
⁵¹ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 160.

⁵² Ibid.

⁵³ John Scott, „The incidence of Agricultural Subsidies in Mexico“: 38.

dotace na elektřinu a vodu. I když jsou nejchudší státy největší recipienti PROCAMPO a Alianza, celkově získávají desetinu podpory toho, co ostatní státy per capita.⁵⁴

Graf 1: Struktura dotací (v %)

55

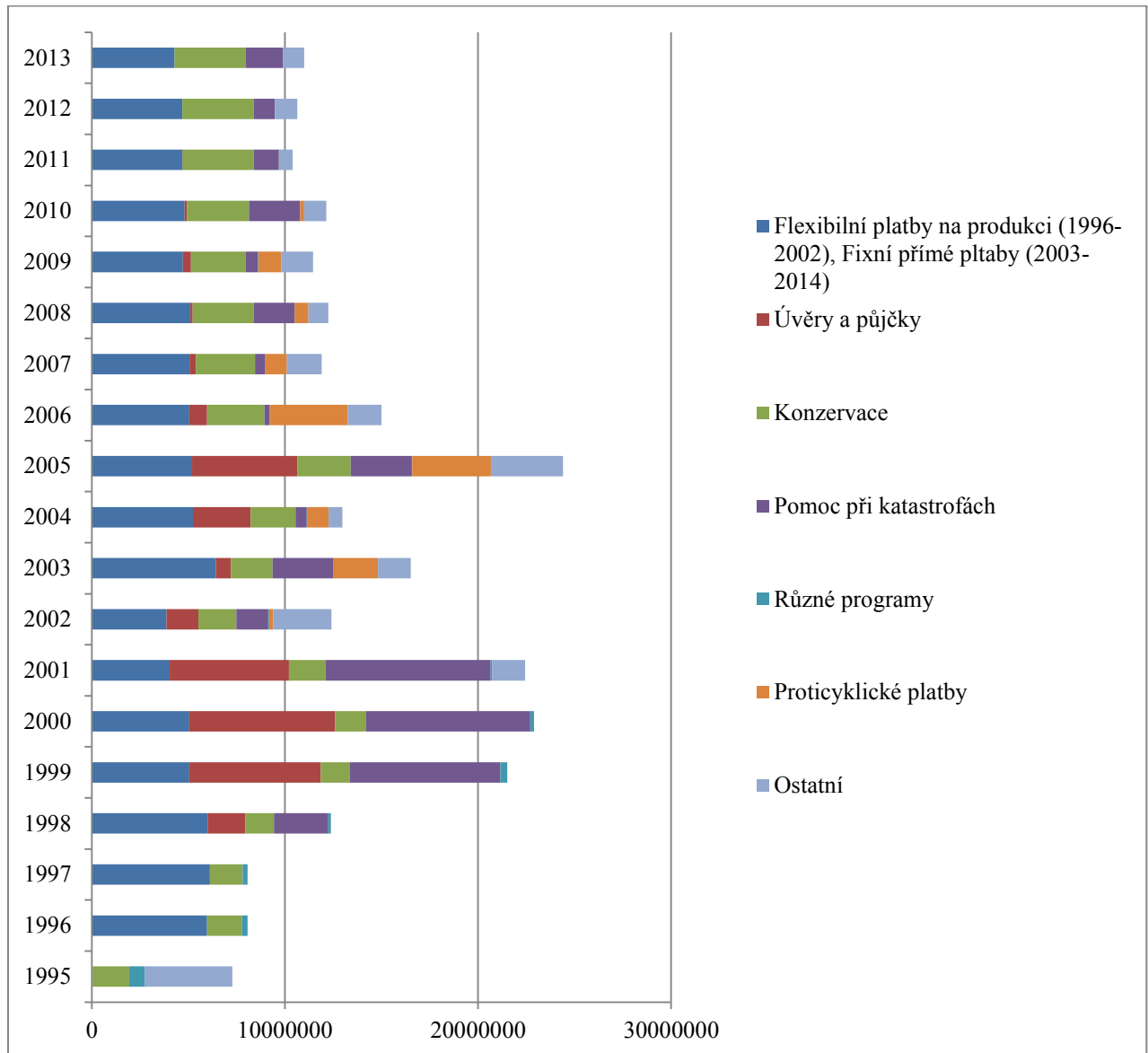
3.3 AMERICKÉ PROGRAMY ALIAS FARM BILLS

Od podepsání smlouvy NAFTA došlo k několika schválení zákonů týkajících se zemědělství, tzv. Farm bills. První byl podepsán v roce 1996, druhý v roce 2002 a třetí v roce 2013. Jednotlivé zákony lze pozorovat na grafu č. 3. Farm bill z roku 1996 zaváděl „Flexibilní platby na produkci“ a Farm bill z roku 2002 zaváděl přímé platby. Jak graf č. 3. ukazuje, tyto dva druhy dotací byly základem získaným americkými zemědělci a průměrně šlo o 5 miliard amerických dolarů. Zároveň mexická vláda podporovala své zemědělce v období krize půjčkami a přímou pomocí při katastrofách. Spojené státy byly za Farm bill z roku 2002 kritizovány kvůli porušování pravidel Světové obchodní organizace (WTO).

Průměrný zisk za hektar v USA je přinejmenším 2x větší než v Mexiku. Důvodů je několik: úrodnost půdy, klimatické podmínky a režim deště, přímá a nepřímá podpora zemědělců skrz projekty infrastruktury, půjčky a výzkum.⁵⁶

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ PROCAMPO más humano, Resultados Principales del 4to trimestre del año fiscal 2001, SAGARPA

Graf 2: Struktura dotací amerických zemědělců v tisících dolarů

57

Největším problémem kukuřice v mexicko-amerických vztazích jsou americké dotace jejich vlastním zemědělcům. Mezi lety 1995-2014 dotovaly USA kukuřiči přes 94 miliardami amerických dolarů⁵⁸, což je průměrně přes 4,7 miliard ročně. Pro uvedení do kontextu, rozpočet SAGARPA (mexické Ministerstvo zemědělství, chovu zvířat, rybolovu a rozvoj venkova a výživy) za rok 2014 dosahoval výše v přepočtu 4,4 miliardy amerických dolarů⁵⁹ a

⁵⁶ Vega, „México después del TLCAN“, 189.

⁵⁷ Zpracováno z informací získaných z *USDA*: <https://data.ers.usda.gov/reports.aspx?ID=17833>

⁵⁸ „Corn Subsidies in the United States totaled \$94.3 billion from 1995-2014“ *EWG*, <https://farm.ewg.org/progdetail.php?fips=00000&progcode=corn>

⁵⁹ „El presupuesto 2014 de SAGARPA se invertirá para impulsar la productividad agroalimentaria“, *SAGARPA* <http://sagarpa.gob.mx/saladeprensa/2012/Paginas/2014B009.aspx> (20. 2. 2017).

rozpočet PROCAMPO za rok 2010 byl okolo 781,3 milionů dolarů⁶⁰. V přepočtu na osobu to činí 21 000 amerických dolarů dotací ročně, s čímž mexičtí zemědělci v porovnání s dotacemi v hodnotě 730 amerických dolarů ročně nemohli konkurovat.⁶¹ Díky těmto dotacím jsou však američtí zemědělci schopni prodávat kukuřici přibližně 20 % pod cenou, což GATT doslovně zakazuje ve svých podmínkách.⁶² Spojené státy v roce 2014 provedly reformu a neplatí přímou platbu svým farmářům, namísto toho jim ale zvýšili pojištění a další dotace spojené s cenami za plodiny a jejich produkci.⁶³

Presupuesto Rural En México, *OECD*, <https://www.oecd.org/rural/rural-development-conference/presentations/Rural-budget-in-Mexico-JoseAntonioRojo.pdf> (20. 2. 2017)

Presupuesto de Egresos de la Federación 2015, Recursos Asignados al Ramo 08 „Agricultura, Ganadería, Desarrollo Rural, Pesca y Alimentación“, *CEPF*,

<http://www.cefp.gob.mx/publicaciones/nota/2015/enero/notacefp0012015.pdf>

⁶⁰ PROCAMPO más humano, Resultados Principales del 4to trimestre del año fiscal 2001, SAGARPA.

⁶¹ Alana Mann, *Global Activism in Food Politics: Power Shift*, (Springer, 2014): 104.

⁶² *Ibid.*

⁶³ „Milking taxpayers“, *The Economist* (Washington DC, 12. února 2015).

<http://www.economist.com/news/united-states/21643191-crop-prices-fall-farmers-grow-subsidies-instead-milking-taxpayers> (staženo 3. 3. 2017)

4 ZEMĚDĚLSKÝ PRŮMYSL

Mexiko se přeorientovává z kukuřice a ostatních strategických surovin na chov dobytka a pěstování čerstvého ovoce a zeleniny. Od začátku platnosti smlouvy NAFTA kukuřičný, pšeničný, olejnatý sektor a další jim podobné rostly velice pomalu, pod 1 % ročně, zatímco ostatní produkty rostly mnohem rychleji, a celkové zemědělské HDP roste rychlostí 1,7 % ročně.⁶⁴

V roce 1994, kdy smlouva vyšla v platnost, došlo v Mexiku k velké finanční krizi. Mexické peso devalvovalo a tím pádem měli mexičtí zemědělci lepší podmínky pro export. Ačkoliv je velké množství vědců, kteří smlouvu NAFTA kvůli tomuto problému kritizují, je třeba zmínit, že po roce 1994 docházelo k velkému růstu obchodu se zemědělskými produkty a v tomto ohledu lze dopady smlouvy na mexické zemědělství brát úspěšně.⁶⁵

Jsou tři druhy plodin, u kterých se musely stanovit bariéry, a každý ze států k nim přistupoval jinak:

1. Skupina základních produktů, které tvoří sklizně v mírných zónách. V těchto jsou USA jako poskytovatel a vývozce vysoce konkurenceschopné a jsou to obilí, kukuřice, sója, rýže, vepřové maso, drůbeží produkty, bavlna a zpracované potraviny. Většina z těchto produktů má absolutní komparativní výhody oproti těm dováženým, proto netvoří problém u dohod pro USA. Na tyto suroviny však vyžadovalo Mexiko ochranu.
2. Tropické a polo-tropické produkty, jako káva, kakao, banány, ananas, mango a ořechy, mají nízké bariéry pro americký trh a tvoří velkou část vývozu zemědělských plodin Mexika a jiných latinskoamerických zemí.
3. Produkty, kterých je USA jak poskytovatel, tak dovozce (květiny, ovocné džusy, arašídy, cukr, tabák, určité ovoce a zelenina jako jsou rajčata a okurky). Tuto skupinu lze považovat za nejvíce chráněnou zemědělskou produkci Spojených států a na tyto suroviny vyžadovalo ochranu USA.⁶⁶

Po začátku smlouvy se export mexických zemědělských produktů téměř zdvojnásobil.⁶⁷ Průměrný roční růst zemědělského HDP je 1,6 % mezi lety 1990–2000 a 1,4 % mezi lety

⁶⁴ John Scott, „The incidence of Agricultural Subsidies in Mexico“: 18.

⁶⁵ Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries: 102.

⁶⁶ María de Jesús Mestiza Rojas a Roberto Escalante, „Exportaciones hortofrutícolas mexicanas en el TLCAN: ¿ventaja comparativa?“, *Cuadernos de Desarrollo Rural*, č. 50 (Pontificia Universidad Javeriana, Bogotá, Colombia, primer semestre, 2003): 41.

⁶⁷ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 20.

2000–2015. Import zemědělských plodin také rostl o 7,1 % ročně. Růst obchodu s potravinami, nápoji a tabákem Mexika rostl o 9,5 % v dovozu a o 12,6 % ve vývozu.⁶⁸

Malí zemědělci se v Mexiku většinou orientují na pěstitelství tradičních plodin kukuřice a fazolí. Velké zemědělské společnosti se spíše orientují na produkci exportních surovin, což je většinou čerstvé ovoce a zelenina.⁶⁹ V roce 1997 se zemědělci ze 72 % zaměřují na základní obilniny, kukuřici a olejniny, ze 4 % na cukr, ze 7 % na kávu a z 17,4 % na zbytek.⁷⁰ Produkce hovězího masa ročně roste o 2,8 %, skopové maso rostlo o 5,4 % a vepřové o 3,8 % ročně. Mléko rostlo o 4,3 %.⁷¹

4.1 ZÁKLADNÍ PLODINY

Pro pěstování obilovin a kukuřice nejsou v Mexiku ideální podmínky. Mexiko nemá komparativní výhody klima, není zde pro tyto suroviny dostatečná úrodnost půdy. V Mexiku navíc není dostatečně efektivní systém výnosu polí.⁷² Deset základních zemědělských plodin, které se dováží, reprezentují celkově 41 % importu.⁷³

4.1.1 PŠENICE

Export pšenice z USA do Mexika se od roku 1992 zvýšil o 182 %. Zásadně se však změnil druh pěstované pšenice. V Mexiku se pěstuje pšenice používaná na chléb a pšenice durum, ze které se dělají nudle. Produkce typů je situovaná v polosuchých regionech na severu Mexika. Po podepsání smlouvy NAFTA se začínala více pěstovat pšenice durum, která se více vyváží do Spojených států. Tento druh pšenice však vyžaduje větší množství hnojiv a vody oproti druhé verzi.⁷⁴

Přestože veškerá spotřeba hnojiv v Mexiku je vesměs konstantní od uvedení smlouvy NAFTA v platnost, po zrušení dotací na hnojiva se jejich užití koncentruje více ve státech orientovaných na export. Od začátku smlouvy NAFTA dostává produkce pšenice durum a výroba nudlí v Mexiku velké množství přímých zahraničních investic. Zvýšení exportu

⁶⁸ „World Development Indicators: Growth of output“, *The World Bank*, <http://wdi.worldbank.org/table/4.1> (staženo 8. 2. 2017)

⁶⁹ Puyana aRomero, „Diez años con el TLCAN“: 24.

⁷⁰ Ibid., 25.

⁷¹ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 56.

⁷² Vega, „México después del TLCAN“.

⁷³ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 52.

⁷⁴ Scott Vaughan, „¿El tratado de comercio más verde de la historia? Medición del impacto ambiental de la liberalización“ in, *La Promesa y la Realidad del TLCAN, Lecciones de México para el hemisferio* (Carnegie Endowment for International Peace: 2003): 66.

různých druhů nudlí do USA se zvýšilo přibližně o 50 % od vstoupení smlouvy NAFTA v platnost.⁷⁵

4.1.2 KUKUŘICE

Ještě před podpisem smlouvy NAFTA došlo k mírné změně ve struktuře mexického venkova, kdy v druhé polovině 80. let padly ceny za kávu⁷⁶, jejímž pěstováním se mnozí Mexičané do té doby živili. Mexičtí zemědělci byli donuceni přejít se k pěstování jiných komodit, primárně kukuřice, jejíž pěstování znali, protože ji do té doby pěstovali jen pro vlastní spotřebu.

Kukuřice je tradiční mexická plodina a Mexiko se považuje za místo jejího původu. V Mexiku ji již pěstují 10 000 let⁷⁷ a ne nadarmo zde panuje rčení „sin maíz no hay país“ (bez kukuřice není stát). Velká část venkovských domácností pěstuje a používá kukuřici pro vlastní konzumaci. Po uvedení v platnost smlouvy NAFTA došlo v Mexiku ke krizi pěstování této plodiny, ale Mexičané pokračují v jejím pěstování i kvůli této tradici. Reprezentuje okolo 63-66 % produkce a 62 % obdělávané půdy.⁷⁸ Odhaduje se, že okolo 2,5–3 milionů lidí se živí pěstováním kukuřice a až 18 milionů lidí je závislých na příjmech z pěstování kukuřice.⁷⁹

Kukuřice spadala do kategorie nejcitlivějších produktů, které se měly liberalizovat po dobu patnácti let a tím pádem dát zemědělcům čas a prostor na obrácení se k výdělečnějším plodinám jako je například ovoce a zelenina. Kukuřičný sektor měl být tedy postupně liberalizován až do roku 2008 a to postupným snižováním tarifů a zvyšováním netarifních kvót na import. Tarify na kukuřici, která převýšila kvóty, se pak měly postupně snižovat z 206 % v roce 2014 na 0 % v roce 2008. U kukuřice k tomu však nedošlo a místo 15 let se bariéry zcela odstranily během 30 měsíců. V roce 1997 už byl export kukuřice z USA do Mexika 3–4 násobek toho, jaký byl před rokem 1994.⁸⁰ Import kukuřice během prvních 15 let vzrostl přibližně o 413 %.⁸¹

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Coffee Prices - 45 Year Historical Chart, *Macrotrends*, <http://www.macrotrends.net/2535/coffee-prices-historical-chart-data> (5. 3. 2017),

Coffee, *Trading Economics*, <http://www.tradingeconomics.com/commodity/coffee> (5. 3. 2017),

Prices paid to growers in exporting countries, *ICO*, <http://www.ico.org/historical/1990%20onwards/PDF/3a-prices-growers.pdf> (5. 3. 2017).

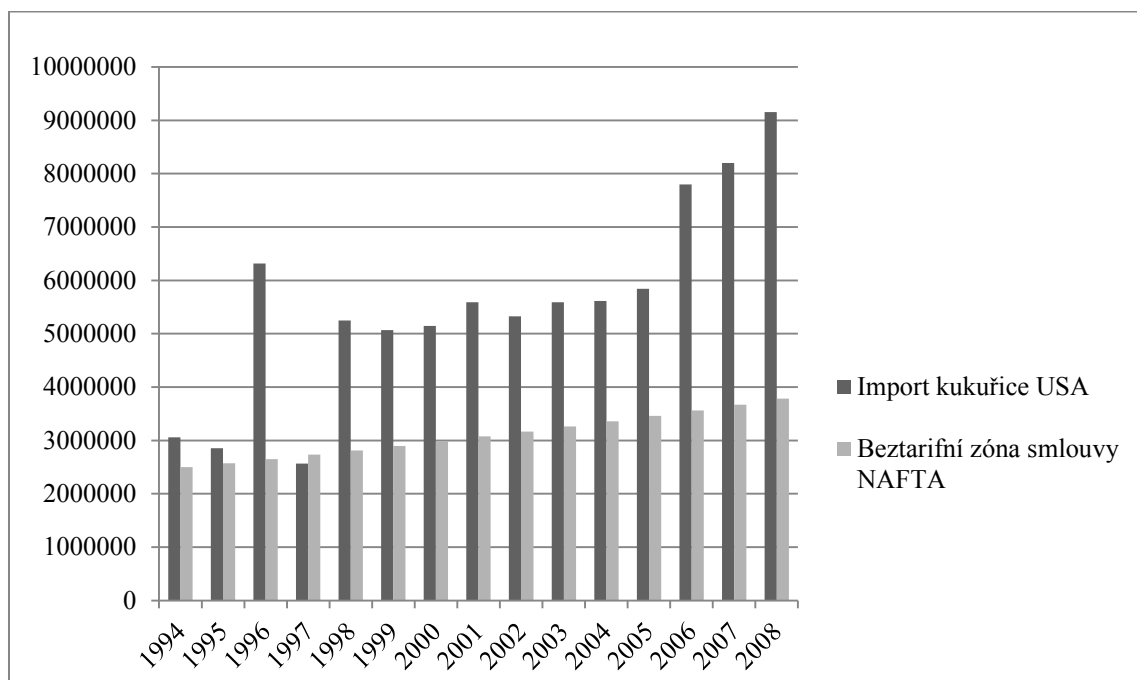
⁷⁷ Fajul a Fraser, “Dumping Without Borders: How US agricultural policies are destroying the livelihoods of Mexican corn farmers”: 16.

⁷⁸ Vega, „México después del TLCAN“.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Fajul a Fraser, “Dumping Without Borders: How US agricultural policies are destroying the livelihoods of Mexican corn farmers”: 16.

⁸¹ Lais Forti Tomaz a Carlos Eduardo Calvalho, „The Tortilla Crisis in Mexico (2007): The Upward Trend in Commodity Prices, Financial Instability, and food Security“, *The Perspective of the World Review* 3, č. 2 (srpen 2011): 90. http://repositorio.ipea.gov.br/bitstream/11058/6381/1/PWR_v3_n2_Tortilla.pdf (staženo 1. 5. 2017)

Graf 3: Dovoz kukuřice z USA do Mexika (metrické tuny)

82

Jak graf č. 4 ukazuje, dovoz kukuřice z USA vysoce předčil kvóty, které byly původně stanovené. Navíc kukuřice, která převyšovala povolené množství, nepodléhala žádným tarifům⁸³, což znamená, že jen mezi lety 1994-1998 mexičtí občané přišli o 2,1 miliard dolarů na vybraných poplatcích. To se v tu dobu rovnalo výdaji programu PROGRESA⁸⁴ mezi lety 1997–2000.⁸⁵

Spojené státy do Mexika vyváží také kukuřici žlutou, která se používá hlavně pro sektor s hospodářskými zvířaty a průmysl se sirupem. Většina produkce dobytka v Mexiku pokrývá rostoucí domácí poptávku (změna ve stravě v domácnostech průměrných příjmů ze základních obilnin na maso a zpracované potraviny), ale zároveň se zvýšil export telecího a hovězího masa do USA.⁸⁶

Zvýšení dovozu kukuřice zároveň nesnížilo její národní produkci, naopak se mírně zvýšila. Mnoho mexických zemědělců pokračovalo v produkci kukuřice kvůli absenci alternativ a

⁸² Pád 1997 je výsledkem sucha v USA a mexické měnové krize, které zvýšily konkurenceschopnost kukuřice. Tabulka sestavena na základě informací z: <https://apps.fas.usda.gov/gats/default.aspx>

⁸³ Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries: 101.

⁸⁴ PROGRESA je hlavní instrument mexické vlády pro boj s venkovskou chudobou poskytující potraviny, vzdělání a zdravotnické programy pro 2,5 milionu mexických rodin každý rok.

⁸⁵ Fajul a Fraser, “Dumping Without Borders: How US agricultural policies are destroying the livelihoods of Mexican corn farmers”: 18.

⁸⁶ Scott Vaughan, „¿El tratado de comercio más verde de la historia? Medición del impacto ambiental de la liberalización“: 67.

kvůli faktu, že kukuřice byla příjem potravy jejich rodin. Reálné ceny za kukuřice prvních pět let od platnosti smlouvy NAFTA padly o 50 %.⁸⁷

Američtí zemědělci navíc získávají půjčky od svých bank za nízké úroky. Mexická rozvojová banka po krizi v roce 1995 nemá dostatečné finanční zdroje na investice, dává vyšší úroky a nepřijímá půdu jako garanci platby.⁸⁸ Mexiko totiž v 90. letech snížilo dotace na úvěry a další rurální rozvoj (BANRURAL, banka rozvoje zemědělského sektoru), ty mělo nahradit soukromé komerční bankovníctví.⁸⁹ Problémem soukromého bankovníctví byla neochota banky jít na venkov. Soukromé banky na venkov nechtěly kvůli velkému rozproštění potenciálních klientů a systematickým riskům spojeným s různými zemědělskými aktivitami.⁹⁰ Zemědělci si tak mohli půjčovat pouze za vysoké a nevýhodné úroky. Mexičtí zemědělci tak přichází o finanční možnost se technologicky rozvíjet, aby mohli čelit americké konkurenci.

V různých oblastech je pro mexické zemědělce základních plodin problém přeorientovat se na jiné plodiny i kvůli infrastruktuře. Zejména na jihu, kde mají horší infrastrukturu, by se mohly těžko vyvážet exportní plodiny.⁹¹

Tento systém volného obchodu je výhodnější pro velké korporace a zemědělce s velkým množstvím půdy. Existují ale i malí zemědělci, kteří pěstují kukuřici jen pro vlastní obživu, a kterým v tomto tento systém nepřitížil. Nejhorší situaci snášejí větší zemědělci, kteří poskytovali své produkty na lokálních trzích. Ti nebyli schopni s nízkými cenami za kukuřici bojovat.⁹²

Mexičtí zemědělci se snaží tuto situaci řešit různě. Mnozí z nich si pokouší půjčit peníze, ale vzhledem k tomu, že Mexická rozvojová banka nepřijímá půdu jako garanci platby, se mnozí z nich půjčují za vysoké úroky a dostávají se do dluhové spirály. Někteří pracují sezónně, kdy se jednu část roku živí jiným způsobem. Mnoho žen odkládá práci doma a pomáhají na poli a místo výroby vlastních tortill kupují komerční z velkých korporací. Někteří se rozhodnou svá

⁸⁷ Vega, „México después del TLCAN“.

⁸⁸ Fajul a Fraser, „Dumping Without Borders: How US agricultural policies are destroying the livelihoods of Mexican corn farmers“: 20.

OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 32.

⁸⁹ Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries: 99.

⁹⁰ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 68.

⁹¹ Ibid., 67.

⁹² Alana Mann, „Global Activism in Food Politics: Power Shift“: 106.

pole prodat a přestěhovat se do města nebo migrovat do USA.⁹³ Čím dál tím více půdy se tedy začíná hromadit v rukou čím dál tím méně lidí.

Vzniklo i několik iniciativ, které se snaží podporovat venkov a pomáhat venkovanům domlouvat lepší ceny atd. Vznikla například organizace „El Campo No Aguanta Más“ (Venkov už více nesnese), která v roce 2003 vedla velké protesty, protože lidé věřili, že nynější systém favorizuje specializaci na chov dobytka a pěstování ovoce a zeleniny a vyslovili nesouhlas s americkými dotacemi svých zemědělců. Poté se jim podařilo domluvit s vládou dohodu, že se vláda pokusí smlouvu NAFTA upravit.⁹⁴ Tomu se však bránila americká strana a i když v roce 2014 jistým způsobem systém reformovala, nadále dochází k velkým dotacím amerických zemědělců.

4.1.3 IMPORT ZÁKLADNÍCH ZEMĚDĚLSKÝCH PRODUKTŮ

Za rok 2014 se v Mexiku zkonsumovalo 33,6 milionů tun kukuřice, z toho bylo importováno 10,3 milionů tun (import kukuřice v Mexiku mezi lety 2005 a 2014 rostl průměrně 6,5 % ročně).⁹⁵ Za rok 2014 100% kukuřice přichází z USA a to v hodnotě 3 miliard dolarů.⁹⁶ Dovoz kukuřice reprezentuje okolo 30 % spotřeby a Mexiko je závislé na jejím dovozu. Importovaná kukuřice je navíc geneticky modifikovaná a ne tak kvalitní jako mexická, která je přírodní.

Mexiko také dováží další strategické zemědělské suroviny jako je například obilí, kterého dováží přibližně 50 %⁹⁷. Postupem času se Mexiko stává čím dál více závislé na dovozu zemědělských produktů pro národní spotřebu. V roce 1982 reprezentoval dovoz zemědělských produktů přibližně 15 %⁹⁸ a v roce 2014 je to 34 %⁹⁹. Mexiko si tím tvoří závislost na importu základních potravin (kukuřice, fazole, rýže, obilí a olejniny), zatímco

⁹³ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 62.

⁹⁴ Alana Mann, „Global Activism in Food Politics: Power Shift“: 106.

⁹⁵ „Panorama Agroalimentario: Maíz 2015“, *Dirección de Investigación y Evaluación Económica y Sectorial*, https://www.gob.mx/cms/uploads/attachment/file/61952/Panorama_Agroalimentario_Ma_z_2015.pdf (staženo 3. 3. 2017).

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Encuesta Nacional Agropecuaria 2014, *INEGI*, <http://www.inegi.org.mx/est/contenidos/proyectos/encuestas/agropecuarias/ena/ena2014/> (staženo 3. 3. 2017).

Agricultura, ganadería, silvicultura y pesca, *INEGI*,

<http://www3.inegi.org.mx/sistemas/sisept/default.aspx?t=saga04&s=est&c=24862> (staženo 3. 3. 2017).

El sector alimentario en México 2014, *INEGI*,

http://internet.contenidos.inegi.org.mx/contenidos/productos/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/nueva_eva_eestruc/SAM/702825066574.pdf (staženo 3. 3. 2017)

⁹⁸ Víctor M. Quintana S., “Año 13: El impacto del TLCAN en la agricultura mexicana”, *La Via Campesina* (28. srpna 2007). <https://viacampesina.org/es/index.php/acciones-y-eventos-mainmenu-26/no-al-los-acuredos-de-libre-comercio-mainmenu-60/294-a-13-el-impacto-del-tlcan-en-la-agricultura-mexicana> (staženo 4. 4. 2017)

⁹⁹ Food and Agricultural organization of the United Nations, <http://statistics.amis-outlook.org/data/#>

samo exportuje méně strategické potraviny, jako je ovoce, zelenina a alkohol. Pád suverenity základních potravin ústí ve ztrátu národní suverenity, ztrátu identity potravinové kultury, ztrátu kulturní identity a venkovské identity a ve ztrátu zvyků a tradic.¹⁰⁰

4.1.4 PRŮMYSL S KUKUŘIČNOU MOUKOU A TORTILLAMI

Jedním z „vítězů“, kteří těží ze smlouvy a její podoby nynějšího zemědělství jsou velcí američtí exportéři. Ti mají významný zisk v Mexiku kvůli nízkým cenám, které poskytují dotace USA, a vysokým finanční možností (velký objem produkce, výhodné americké úvěry). Jejich působení na mexickém trhu znamená, že tyto firmy získávají finanční podporu Mexika. Jsou jimi například Archer Daniels Midland (ADM) nebo Cargill. Uvedené velké firmy začaly být přítomny v Mexiku ještě před podepsáním smlouvy a vytvořily si zde pro ně prospěšné prostředí tím, že skupovaly lokální výrobce.¹⁰¹

„Vítězové“ jsou však i na mexické straně a měli velký vliv na vyjednávání smlouvy NAFTA. Jedná se o sektor, který zemědělské plodiny zpracovává, což jsou velcí farmáři a výrobci limonád, kteří pro jejich výrobu potřebují kukuřičný sirup. Nejvíce z této situace však těží výrobci tortill a kukuřičné mouky.

Tortilly jsou primární stravou Mexičanů a cena za výrobu tortilly, je z 80 % založená na materiálu (tj. kukuřice/kukuřičná mouka).¹⁰² Ročně sní Mexičan bydlící ve městě 56,7 kilogramů tortill a na vesnici 79,5 kilogramů¹⁰³.

Dalo by se tedy očekávat, že když budou mexické firmy, které zpracovávají kukuřici, nakupovat levnou kukuřici z USA, tak budou potraviny v Mexiku levnější. Konzumenti by tak výrazně ušetřili na ceně za kukuřici. Tyto dvě firmy opravdu nakupují levnější, avšak geneticky upravovanou a méně kvalitní, kukuřici z USA. Předpokládalo by se, že když tyto firmy část kukuřice dováží, tak klesnou i ceny za tortilly. Nicméně ceny za tortilly se nesnížily, naopak mnohonásobně vzrostly. V roce 1993 stálo kilo kukuřice okolo 2 pesos za kilo a tortilla 0,5 peso za kilo, v roce 2004 stálo kilo kukuřice 1,7 peso a kilo kukuřičných tortill 6,7 pesos a tyto ceny nadále rostou stejně nerovným způsobem. V roce 2014 stálo kilo

¹⁰⁰ Armando Sánchez Albarrán, „Del movimiento ¡El campo no aguanta más! a las movilizaciones sociales en el cumbre de la OMC en Cancún. Dependencia o soberanía alimentaria: ésa es la cuestión... agraria“, *El Cotidiano* 124, č. 19 (březen-duben 2014): 44. <http://www.redalyc.org/pdf/325/32512405.pdf> (staženo 4. 4. 2017).

¹⁰¹ Fajul a Fraser, „Dumping Without Borders: How US agricultural policies are destroying the livelihoods of Mexican corn farmers“: 18.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ „Consumo, distribución y producción de alimentos: el caso del complejo maíz-tortilla“, *CEDRSSA*, (září 2014).

kukuřice 3,2 pesos a kilo tortill 13,5 pesos.¹⁰⁴ To značí, že cena za kukuřici roste pomaleji než cena za tortillu. Tyto firmy tedy pouze těží z nízkých cen za tortilly, ale nepřenáší je na spotřebitele.

V roce 2007 navíc došlo ke „krizi tortill“, kdy se během jednoho roku tortilla dostala z 5 amerických dolarů na 20 amerických dolarů za kilo tortill. Vláda byla nakonec donucená ceny za tortilly stabilizovat na 8,5 dolarů, nicméně cena byla na dále držena vysoko. Tato krize mj. vznikla spekulativními pohyby na mexických trzích, ale vinu měla i oligopolní struktura trhu s tortillami.¹⁰⁵

Pro výrobu tortill je velice důležitá kukuřičná nebo pšeničná mouka. V Mexiku je celkově pouze 48 firem, které se věnují sektoru s moukou, 22 z nich koncentruje 95% pracovních míst a 99% přidané hodnoty.¹⁰⁶ Dvě firmy tomuto sektoru s moukou zcela dominují. Je to firma Maseca (odvětví firmy GRUMA) a Minsa. Tyto dvě mexické firmy mají pevné vazby s americkými firmami dovážejícími kukuřici (Cargill a ADM, která má silné vazby s mexickou firmou Maseca). Firma Maseca například ovládá přes 70 % trhu s kukuřičnou moukou¹⁰⁷ a za jejího působení inkorporovala okolo 7 000 mlýnů s kukuřičnou moukou¹⁰⁸. Obě mexické firmy mají navíc úzké vazby s vládou, která liberalizovala tento sektor. Paradoxně ty firmy, které mají přímý zájem na snižování domácích cen, jsou většinou v mexické dovozové komisi.

4.2 OSTATNÍ ZEMĚDĚLSKÉ PRODUKTY

Ostatní zemědělské produkty zaznamenaly podstatný růst ve vývozu. Mexiko zde má komparativní výhodu v různých surovinách a po podepsání smlouvy se změnilo procentuální zastoupení mexického vývozu zemědělských produktů. Tabulka č. 2 znázorňuje 10 hlavních surovin, které se vyvážely v době začátku smlouvy NAFTA a 10 hlavních surovin o 10 let později.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Tomaz a Calvalho, „The Tortilla Crisis in Mexico (2007)“: 82.

¹⁰⁶ Ibid., 94.

¹⁰⁷ Mann, „Global Activism in Food Politics: Power Shift“: 104.

¹⁰⁸ Ibid.

Tabulka 2: Hlavní zemědělské exportní produkty Mexika

1993-95	Miliony USD	Proporce (%)	2003-2005	Miliony USD	Proporce (%)
Rajčata	458	9,3	Pivo	1342	12,8
Káva	439	8,9	Rajčata	1002	9,6
Živá zvířata	376	7,69	Živá zvířata	527	5
Mražené krevety	364	7,4	Tequilla	524	5
Pivo	246	5	Mražené krevety	337	3,2
Chilli	152	3,1	Čerstvá a mražená zelenina	301	2,9
Cibule	135	2,7	Okurky	298	2,9
Okurky	124	2,5	Karamel	283	2,7
Vařená kukuřičná zrna (elote)	117	2,4	Avokádo	277	2,7
Mango a guava	106	2,1	Paprika	257	2,5
alkoholické nápoje	97	2	Chilli	253	2,4
Zbytek	2321	47	Ostatní	5051	48,3
Celkově	4935	100	Celkově	10452	100

109

Z tabulky je patrné, že export se za 10 let se více než zdvojnásobil (112 %). Zároveň se také změnila proporce vývozu surovin. Zmenšila se proporce kávy, jejíž export se snížil o více než polovinu. Zároveň lze zaznamenat vzrůst exportu piva, a rajčat. Mezi hlavní exportní suroviny se dostala čerstvá zelenina, jejíž export vzrostl 10 násobně z 30 milionů dolarů na 301 milionů. Lze říct, že se export přeorientoval na produkty s vyšší přidanou hodnotou¹¹⁰ a produkty, které profitují z výhodných klimatických podmínek (například tropické ovoce jako je avokádo), nebo ty, na jejich produkci je třeba hodně pracovní síly, jako například zelenina nebo květiny.¹¹¹ Rostl také export tropického ovoce, zeleniny a ovoce, rybích produktů a mléčných výrobků.¹¹²

4.2.1 ČERSTVÉ OVOCE A ZELENINA

Významný příklad dopadu smlouvy na mexické zemědělství je podstatný růst mexického exportu čerstvého ovoce a zeleniny, které lze považovat za pravé „vítěze“ odstranění bariér na zemědělské plodiny. Růst začal ihned po roce 1994, kdy průměrný roční růst exportu ovoce a zeleniny v druhé polovině 90. let byl mezi 5–7 % ročně. Tento růst byl rychlý nejen kvůli

¹⁰⁹ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 52.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Vega, „México después del TLCAN“.

¹¹² Mestiza Rojas a Escalante, „Exportaciones hortofrutícolas mexicanas en el TLCAN: 45.

postupnému snižování bariér, ale také podhodnocenému pesu po finanční krizi v roce 1994/95, a na začátku 20. století se stabilizoval na 4 %.¹¹³

Ke změnám proporcí zemědělství a k většímu exportu čerstvého ovoce a zeleniny docházelo již od liberalizace v 80. letech 20. století, ale smlouva NAFTA vše ještě urychlila. Po začátku smlouvy NAFTA se export čerstvé zeleniny z Mexika zvýšil o 80 % a export čerstvého ovoce o 90 %.¹¹⁴

Smlouva NAFTA umožnila vstup mexickým zemědělcům na americké trhy čerstvého ovoce a zeleniny. Spojené státy však některé z plodin označily za své citlivé suroviny. Namísto postupného uvolňování ročních kvót měl mexický dovoz těchto plodin fungovat jako doplňující nebo náhradní složka. Domluvená liberalizace těchto produktů je založená na produktivních ročních cyklech zeleniny a ovoce v obou zemích.¹¹⁵ To znamená, že například avokádo bylo povoleno posílat do Spojených států během zimy, kdy je domácí nabídka malá.¹¹⁶

Restrikce trhu některých plodin exportovaných Mexikem do USA byly zrušeny v roce 1994 (hrozny, mango, ananas), pro většinu ovoce a zeleniny jsou tarify dávány po dobu nějaké periody roku až po zrušení v roce 2003 nebo 2008. Na některé komodity se také váže kvóta, za jejíž překročení se platí cla.¹¹⁷

Farmy pěstující ovoce a zeleninu jsou v porovnání s těmi, které slouží pro národní trh Mexika, velké a často závislé na přílivu vstupů kapitálu, jako jsou hnojiva a pesticidy. Zaměřují se na pěstování pouze jedné plodiny a intenzivně zavlažují a orientují se hlavně na export. Nachází se v severní části Mexika, kde je půda úrodnější, mají zde přístup k dostatečnému množství vody a technologiím¹¹⁸, a jsou zde blíže Spojeným státům, kam plodiny exportují. Používají také velké množství zavlažování z pozemních vod pro vyšší produktivitu ve srovnání s menšími farmami.¹¹⁹ Hlavními vývozními mexickými státy jsou: Sinaloa, Sonora, další významné jsou pak Michoacán, Guanajuato, Baja California Norte.¹²⁰

¹¹³ Ibid., 39.

¹¹⁴ Vaughan, „¿El tratado de comercio más verde de la historia? Medición del impacto ambiental de la liberalización“: 101.

¹¹⁵ Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries: 101. Mestiza Rojas a Escalante, „Exportaciones hortofrutícolas mexicanas en el TLCAN: 37.

¹¹⁷ Lederman et. al., eds., „Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries: 101.

¹¹⁸ Mestiza Rojas a Escalante, „Exportaciones hortofrutícolas mexicanas en el TLCAN: 46.

¹¹⁹ Vaughan, „¿El tratado de comercio más verde de la historia? Medición del impacto ambiental de la liberalización“: 67.

¹²⁰ Mestiza Rojas a Escalante, „Exportaciones hortofrutícolas mexicanas en el TLCAN: 46.

Spojené státy však obchod s plodinami, které se pěstovaly jak v Mexiku, tak USA, nenechaly zcela volný. Nastolily podmínky tak, aby nepoškodily své poskytovatele i při nepředvídatelných změnách klimatu. Vytvořily také necelní bariéry, jako jsou například přísné rostlinolékařské podmínky, k zastavování vstupu plodin, které by ovlivnily vnitřní i vnější konkurenceschopnost USA.¹²¹

Koncese, které Mexiko dostávalo během eliminace bariér, neodpovídaly zemědělskému exportu. Většina tohoto exportu byla sice podrobena necelním bariérám nebo byla zastavována neschopností dosáhnout fyto-sanitárních restrikcí (jako bylo například avokádo).¹²² Spojené státy například i obviňovaly Mexiko z dumpingu, nedůvěryhodného obchodu s rajčaty ze Sinaloy s kterými USA nemohlo konkurovat.¹²³ Mexiko problém rostlinolékařství řeší restrukturalizací subsektorů, aby splňovalo požadované podmínky a mělo volný přístup na severoamerický trh.

¹²¹ Ibid., 45.

¹²² Ibid., 44.

¹²³ Jesús Rubio, „Retos sociales y económicos para México entre el Tratado de Libre Comercio de América del Norte“, in Cuadernos de Conflicto y Paz 1, č. 3 (Monterrey: Centro de Política Comparada y estudios Internacionales, Universidad de Monterrey): 14.

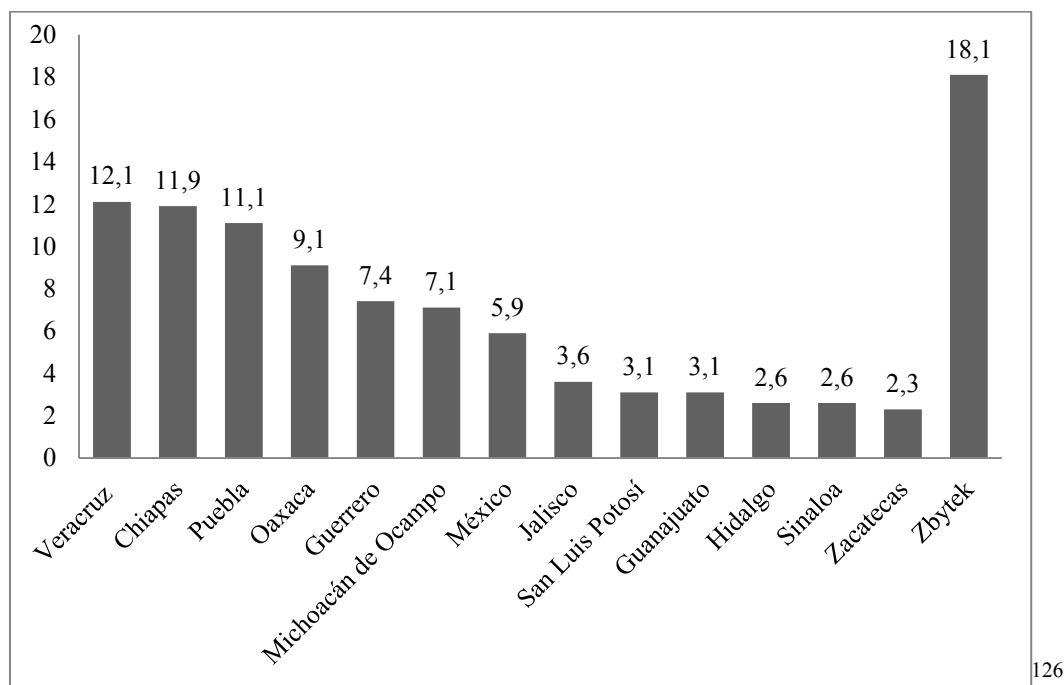
5 CHUDOBA A NEZAMĚSTNANOST

5.1 ZAMĚSTNANOST

Mezi lety 1930 a 1980 zaměstnanost v zemědělství klesla ze 71 % na 26 %. Zaměstnanost v zemědělství klesla na 13 % v roce 2008 o 5,7 milionů lidí, ale je stále velice důležitá v chudých jižních státech (40 % Chiapas, téměř 30 % v Oaxaca a Guerrero). Výdělek se ale drasticky snížil během posledních let.¹²⁴

Mexiko, jako rozvíjející se stát, mělo před podepsáním smlouvy NAFTA v zemědělském sektoru přes čtvrtinu celkové zaměstnanosti.¹²⁵

Graf 4: Procentuální distribuce obyvatel zaměstnaných v zemědělství (federativní jednotky, 2015)

V roce 1993 pracovalo v mexickém zemědělství 10,5 milionů zemědělských subjektů, přičemž 64 % z nich pracovalo bez platu (většinou se jedná o rodinu vlastníků půdy).¹²⁷ Přes 50 % z mexických zemědělců, kteří vlastní přibližně 38 % obdělávané půdy, se orientuje na samozásobitelskou produkci a nezaměstnávají za plat.¹²⁸

¹²⁴ John Scott, „The Incidence of Agricultural Subsidies in Mexico“: 23.

¹²⁵ „Employment in Agriculture“, *OECD*,

<http://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?end=2014&locations=MX&start=1993>

¹²⁶ INEGI, Encuesta Nacional de Ocupación y Empleo (ENOE), IV trimestre de 2015

¹²⁷ Puyana aRomero, „Diez años con el TLCAN“: 24.

¹²⁸ *Ibid.*, 25.

Počet lidí pracujících v zemědělství se snížil z 10,7 v roce 1991 na 8,6 milionů lidí v roce 2007¹²⁹, v roce 2010 to bylo 5,9 milionů¹³⁰ a v roce 2015 to je už jen 5,5 milionu lidí¹³¹. Před smlouvou pracovalo mnoho lidí bez platů, což byli členové rodiny zemědělců. Pozitivní změnou je, že tento počet se snížil o více než polovinu a nyní pracuje 3,5 milionu lidí bez platů a 5,1 milionů za plat.¹³² To znamená, že zemědělský trh s prací se vyvinul během let smlouvy NAFTA a tito lidé měli příležitosti získat výnosnější práci v zemědělství za peníze, nebo migrovat a hledat práci jinde. Neplacení pracovníci se koncentrují na malých až středních farmách, zatímco placení pracovníci se koncentrují na středních až velkých farmách.¹³³

Na druhou stranu vzrostl o více než 150 % podíl sezónního zaměstnání v zemědělství. Tito lidé obvykle migrují za prací do měst mimo sezónu a vrací se na sezónu zpět, aby pracovali na polích. Tímto způsobem pracovalo v roce 2007 4,7 milionů lidí.¹³⁴

Během období mezi lety 1991 a 2007 přišlo o práci v zemědělství přibližně 2,1 milionů lidí a dalších 4,7 milionů si hledalo práci sezónně. Systém by fungoval, kdyby si našli zaměstnání v průmyslu, a tak se snižoval pouze podíl zemědělství na celkové zaměstnanosti. Zemědělský sektor, ačkoliv výrazně roste v exportních plodinách, není schopný vytvářet dostatečné množství pracovních míst. V mexickém průmyslu však v návaznosti na smlouvu NAFTA přišlo o práci také mnoho lidí, nehledě na potřebu Mexika ročně vygenerovat přibližně mezi 1-1,2 miliony pracovními místy.¹³⁵ Pracovní trh ve městě tak nebyl schopný pojmout ty, kteří opouštěli venkov.

Venkov problémy s nevýnosnou kukuřicí řeší různými způsoby také v pracovních příležitostech. Ztráty zaměstnání nebo potřeba hledání výnosnějšího zaměstnání jsou řešeny různě. Do práce se zapojily i ženy a lze pozorovat „feminizaci“ venkova, jelikož ženy jsou

¹²⁹ John Scott, „The Incidence of Agricultural Subsidies in Mexico“, 23.

¹³⁰ Encuesta Nacional de Ocupación y Empleo 2010, *INEGI*,

http://internet.contenidos.inegi.org.mx/contenidos/Productos/prod_serv/contenidos/espanol/bvinegi/productos/historicos/2104/702825445072/702825445072_1.pdf#21,22name%22:%22Fit%22]

¹³¹ „Estadísticas a Propósito del día del trabajo agrícola (15 de mayo), *INEGI*,

http://www.inegi.org.mx/saladeprensa/aproposito/2016/agricola2016_0.pdf (1. 5. 2017)

¹³² John Scott, „The Incidence of Agricultural Subsidies in Mexico“, 24.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ Pablo Rulz Npoles a Juan Luis Ordaz Díaz, „Revolución reciente del empleo y el desempleo en México“, *Journal of Economic Literature UNAM* 8, č. 23, str. 92, <http://www.scielo.org/pdf/eunam/v8n23/v8n23a5.pdf>

nyní pilířem mexického pěstování kukuřice.¹³⁶ Mnoho žen se pouští do práce zatímco jejich muži dočasně migrují.¹³⁷

Zaznamenal se i růst pěstování ilegálních plodin jako je marihuana nebo mák, což si mexičtí zemědělci vybrali jako vlastní způsob přežití.¹³⁸ Tyto plodiny se začínaly pěstovat v oblastech velké chudoby, kde se zároveň tradičně pěstuje kukuřice,¹³⁹ jako je Chiapas, Guerrero a Oaxaca. Pěstování narkotik má negativní dopady na životní prostředí, vznikají kvůli němu požáry, nezákonná těžba dřeva, kontaminace atd.¹⁴⁰

Smlouva NAFTA měla pozitivní dopady na strukturu mexické zaměstnanosti, jelikož se více lidí obrátilo na výnosnější práci namísto práce na domácí farmě. Na druhou stranu mnoho zemědělců přišlo o práci kvůli neschopnosti soutěžit s americkými cenami. Málo z nich však našlo výnosnou práci ve formálním sektoru¹⁴¹ a tak mnoho z nich emigrovalo do USA.

5.2 CHUDOBA

Chudoba¹⁴² od začátku smlouvy roste. V roce 1989 se 53 % (= 39 milionů) lidí žilo v chudobě. V 90. letech bylo až 69 % (66 milionů lidí) v chudobě, ale to lze přičítat finanční krizi v roce 1995.¹⁴³ Po krizi byla polovina venkova v extrémní chudobě. Časem se tato situace začala zlepšovat a v roce 2004 bylo 60 % venkova v extrémní chudobě, ale na venkově žije jen čtvrtina obyvatel.

Chudoba je hlavně ve státech Chiapas, Guerrero, Oaxaca, Puebla, Tlaxcala, kde se nachází v chudobě více než polovina obyvatel. Velká část z těchto států jsou jižní státy zaměřené na zemědělství základních plodin.¹⁴⁴ Na severu je chudoba menší než 50 % (většina jižních států má více než 50 % obyvatel v chudobě). Rozdíl mezi Nuevo León a Chiapas je okolo 55,8 % chudoby a 30, 5% extrémní chudoby.¹⁴⁵ Severní státy vydělávají dvojnásobek toho, co ty

¹³⁶ Francis Mestries, La crisis de la tortilla en los albores del sexenio de Felipe Calderón ?Libre mercado o ley de los monopolios?, El Cotidiano, č. 155 (květen-červen 2009): 88.

¹³⁷ Eugenio Eliseo Santagruz-De León a Víctor Herminio Palacio-Muñoz, Víctor Herminio, “Campesinos mexicanos: entre la subsistencia, el mercado y los cultivos ilícitos”, Quivera, vol. 16, č. 2014-2, (Universidad Autónoma del Estado de México, Toluca, México-červenec-prosinec, 2014): 13.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Oendrilla Dube et al., „From Maize to Haze: Agricultural Shocks and the Growth of the Mexican Drug Sector“, *Journal of the European Economic Association* 14, č. 5. (červenec 2016): 1185.

¹⁴⁰ Ibid. 1190.

¹⁴¹ Formální zaměstnání znamená, že mají přístup ke všem sociálním službám (vzdělání, lékařství atd.)

¹⁴² Jedná se o příjem na hlavu

¹⁴³ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 62.

¹⁴⁴ Informe de Pobreza en México 2014, *CONEVAL* (2016):

<http://www.coneval.org.mx/InformesPublicaciones/Documents/Informe-pobreza-Mexico-2014.pdf> (staženo 3. 3. 2017).

¹⁴⁵ Ibid.

nejchudší. Venkov je na tom hůře než města, 40,5 % venkova se nachází v mírné chudobě (17 milionů lidí), extrémní chudoba na vesnici je 20,6 %, zatímco ve městě je 6,2 %.¹⁴⁶

V roce 1990 žilo v rurálních zónách 23 milionů lidí, což bylo 29 % populace. Tato populace roste, ale ne tak rychle jako populace městská. V roce 2005 žilo 24 milionů lidí na venkově, což je 24 % populace. Měsíční příjem per capita je 1 447 pesos. Ne všichni se žijí zemědělstvím.¹⁴⁷ Jen 18 % z příjmů venkova je spojené se zemědělskými aktivitami a téměř 13 % tvoří peníze posílané emigranty. Zisky generované zemědělskými aktivitami jsou 31 % celkových příjmů venkovských domovů. Extrémně chudí mají větší účast na zemědělských aktivitách, ale získávají relativně malý zisk z tohoto sektoru. Nejchudší nejsou ti bez půdy, ale ti, co mají méně než dva hektary půdy, 70 % těchto lidí uvádí zemědělství jako zaměstnání hlavy domácnosti. Lze říct, že NAFTA neměla na zmírnění chudoby na venkově žádný výrazný vliv. Nárůst chudoby byl způsoben především ekonomickou krizí, i když mnoho zemědělců bojovalo s nízkými cenami za kukuřici.

¹⁴⁶ Ibid, 120

¹⁴⁷ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 58.

6 ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Poslední z oblastí, která je relevantní pro zemědělství, je životní prostředí. Věřilo se, že NAFTA s jejími regulacemi a fytosanitárními požadavky zlepší podmínky životního prostředí.

Jak už bylo řečeno výše, zemědělský sektor se orientoval na plodiny s přidanou hodnotou, jako je například čerstvé ovoce a zelenina. Avšak na produkci těchto plodin je třeba větší množství hnojiv a vody. Hnojiva a vodu nad-používají i zemědělci tradičních plodin, kteří toto řešení vidí jako jediné pro boj s levnými zahraničními plodinami.

Po smlouvě NAFTA se zvýšilo nadužívání, dusíku, fosforu a dalších agrochemických látek, došlo k extrémní spotřebě pozemních vod kvůli většímu zavlažování plodin a dochází také k odlesňování. Jedním z důvodů odlesňování je bludný kruh chudoby a rozdělování zdrojů v zemědělství, kdy poškození zemědělci nadužívají látky poškozující životní prostředí kvůli lepší výkonnosti. Toto je také hlavním důvodem poškozování habitatů a ztráty biodiverzity na jihu Mexika. Na velkoplošné zemědělství je třeba více pesticidů a více vody.¹⁴⁸ Nadměrné používání chemikálií vede k degradaci půdy a biodiverzity, zvyšuje kontaminaci, zasolování, alkalizaci, a eutrofizaci.¹⁴⁹

V produkci základních plodin se přechází na ty, na které je třeba více hnojiv. V Mexiku tedy dochází ke zvýšení dusíku a dalších zátěží agrochemických látek v pozemních vodách Sonora a dalších regionech komerčního zemědělství. Odtok dusíků je největším zdrojem kontaminace v Mexiku, USA a Kanadě, je také hlavní vinou eutrofizace (hnojení) a proliferace řas, které zasahují mexické řeky a jezera, Kalifornský záliv a Mexický záliv. Ekologické efekty kontaminace mají tendenci být větší v Mexiku než v USA kvůli teplejším vodám Mexika, které mohou zvýšit proliferaci řas, koncentraci mnohem většího množství sladké vody, což má negativní dopady na biologickou diverzitu mořských pobřeží.¹⁵⁰

V Mexiku má původ více než 40 druhů kukuřice. Dovoz geneticky upravovaných semen ze Spojených států tvoří nebezpečí pro tradiční a přírodní varianty mexické kukuřice a tím tvoří hrozbu pro životní prostředí. Výzkum z roku 2002 ukázal, že geneticky upravovaná kukuřice se začíná pěstovat i v Mexiku (např. Oaxaca), i když v roce 1998 došlo k zákazu importu transgenních semen kukuřice. Zvýšení importu a snížení cen kukuřice ústilo ve zvýšení

¹⁴⁸ NAFTA: 20 Years of Cost to Communities and the Environment, *Sierra Club*, (březen 2014),

<http://big.assets.huffingtonpost.com/NAFTAReport.pdf> (staženo 1. 5. 2017).

¹⁴⁹ Estadísticas del Agua en México 2015, *Conagua*,

<http://www.conagua.gob.mx/CONAGUA07/Publicaciones/Publicaciones/EAM2015.pdf> (stženo 1. 5. 2017).

¹⁵⁰ Vaughan, „¿El tratado de comercio más verde de la historia? Medición del impacto ambiental de la liberalización“: 67.

ekologických risků v Mexiku a poškození životního prostředí v USA. Aby mohlo Mexiko být konkurenceschopné v produkci kukuřice, museli zemědělci přejít na intenzivnější zavlažování a hnojení půdy.¹⁵¹

Mexiko je nejvíce postižené nedostatkem vody v západní hemisféře a vzrůst exportu čerstvého ovoce a zeleniny je jednou z největších příčin nedostatku vody. Export zemědělských produktů do USA reprezentuje transfer rovný milionům galonů sladké vody každý rok. Například export rajčat z Mexika do USA reprezentuje transfer rovný přibližně 162 milionům galonů sladké vody do USA každý rok od roku 1993.¹⁵²

Celkově dochází k nadprodukcí některých plodin a excesivní aplikaci hnojiv a dalších vstupů, což ústí v další zhoršení životního prostředí. Model vyplácení dotací upřednostňuje velké zemědělské korporace před drobnými zemědělci. Dochází také k odlesňování v regionech biologicky bohatých. Na jihu Mexika je odlesněno více než 630 tisíc hektarů ročně od roku 1993. Hlavním důvodem odlesňování v Mexiku je chudoba. Mexické chudé rodiny kácí lesy, protože potřebují paliva.¹⁵³

6.1 VODA

V posledních letech vzrostl význam zavlažování, které umožňuje zemědělcům, hlavně na severu, zvýšit výnosnost polí 2,2 až 3,6 násobně a jen mezi roky 2005–2014 se zvýšilo zavlažování o 20,8 %, což ukazuje, že nadále roste. Pro mexické zemědělce je to výhodné a mají tak práci i na druhé období, má to však drastické dopady na životní prostředí.

Mexiko má sladké vody na mnoho místech nedostatek, ale 76,7 %¹⁵⁴ vody (65,2 tisíc hektolitrů) se v Mexiku používá pro zemědělský sektor a 80 % z ní se používá na zavlažování. Mezi hlavními spotřebiteli jsou federativní státy Sinaloa a Sonora kvůli velkému množství zavlažování (na zemědělství za rok 2014 dala Sinaloa 8973,9 hektolitrů a Sonora 6100,4 hektolitrů – třetí Michoacán na zemědělství 4775,6 hektolitrů).¹⁵⁵ Zavlažovaných je v Mexiku 4,6 milionu hektarů povrchu (18 % veškeré zemědělské plochy), Mexiko je ve světovém žebříčku na 7. místě v množství zavlažovaného povrchu.

Nadměrné používání vody je možné kvůli nulovým tarifům na používání vody v tomto sektoru a poskytují se dokonce dotace na elektrické pouštění zavlažovací vody. Je třeba

¹⁵¹ Ibid., 68.

¹⁵² Ibid., 67.

¹⁵³ Ibid., 68.

¹⁵⁴ Estadísticas del Agua en México 2015, *Conagua*

¹⁵⁵ Ibid., 83.

zlepšit efektivnost zemědělského zavlažování a je třeba podstoupit ochranná opatření pro zabránění nadprodukce vody.¹⁵⁶ Naužívání vody může vést také k erozi.¹⁵⁷ Mexická vláda navíc tyto problémy nijak vážně neřeší a dotuje zemědělce v elektřině a používání vody, což pouze zhoršuje tyto problémy.

¹⁵⁶ OECD, „Política Agropecuaria y pesquera en México“: 35.

¹⁵⁷ Ibid. 70.

7 ZÁVĚR

Smlouva NAFTA měla negativní dopady na mexický zemědělský sektor. Poražených je více než vítězů smlouvy. Klesá počet lidí pracujících v zemědělství, což je často znak rozvinutých států. Velké množství z těchto lidí směřuje do měst, kde však není schopno najít si práci.

Smlouva NAFTA nedostatečně reguluje dotace zemědělců. Obě strany tak dotují a tím pádem narušují princip komparativní výhody, který má smlouva o volném obchodu podporovat. Mexická vláda nezískává z nízkých daní a ze svého HDP dostatečné množství zdrojů na své dotace, které jsou výrazně nižší než ty americké. Navíc tyto dotace rozděluje nedobrovolně a většina z nich jde velkým vlastníkům půdy namísto těm, kteří tyto finance potřebují. USA vysokými dotacemi podhodnocuje ceny a mexičtí zemědělci tradičních plodin nejsou schopni těmto cenám konkurovat.

Hlavní poražení v zemědělském sektoru jsou mexičtí pěstitelé tradičních plodin, jako je kukuřice, pšenice, fazole atd. Ti nemohou čelit americkým podhodnoceným cenám a tak buď začnou pěstovat výnosnější suroviny, emigrují pryč hledat zaměstnání jinde, nebo se uchýlí k pěstování ilegálních plodin, jako je marihuana nebo mák. Mexiko už není soběstačné v pěstování základních plodin a 30 % jich musí dovážet z USA. Tím ztrácí svou suverenitu a někteří autoři¹⁵⁸ vidí tento fakt za negativní.

Zároveň z nízkých cen za kukuřici profitují velké společnosti, které zpracovávají kukuřici. Hlavně společnosti produkující kukuřičnou mouku na tortilly, které tvořily v Mexiku oligopolní strukturu. Kukuřici odkoupí ze Spojených států za levné ceny. Namísto toho, aby se tak tortilly staly levnější pro konzumenty, se jejich ceny nesnížily, naopak zvýšily.

Ze smlouvy těží pěstitelé tropických plodin, ovoce a zeleniny a dalších výrobků s vysokou přidanou hodnotou. Tento sektor však není schopný přijmout dostatečné množství lidí, kteří hledají v zemědělském sektoru zaměstnání.

Zaměstnanost v zemědělství postoupila. Výrazně se snížila zaměstnanost bez platu, ale zvýšila se i zaměstnanost pouze sezónní. Mnoho lidí je nuceno opustit svá zaměstnání a vydat se do měst hledat jiné zaměstnání buď jen mimo sezónu, nebo permanentně. Ve městech je ale trh práce také saturovaný a tak mnozí z nich emigrují do Spojených států.

¹⁵⁸ Fajul a Fraser, "Dumping Without Borders: How US agricultural policies are destroying the livelihoods of Mexican corn farmers".

Posledním postiženým je životní prostředí, které je poškozované nadměrným používáním vody, hnojiv a pesticidů, které jsou potřeba na produkci výnosnějších plodin, jako je ovoce a zelenina, ale také například pro geneticky upravovanou kukuřici. Zároveň se rozmohlo zavlažování, které sice umožňuje zemědělcům mít sklizeň dvakrát ročně, ale drasticky ohrožuje pozemní zásoby vody. Mnoho endemitů tak ztrácí své přírodní habitaty.

Smlouva NAFTA měla negativní dopady na mexické zemědělství kvůli malému množství jednotek, které z ní těžily. Zároveň ale splnila svůj primární cíl, a to je zvýšení obchodní výměny mezi oběma státy.

Ačkoliv ze smlouvy mnoho lidí trátilo, měla i pozitivní dopady na Mexiko a je pravdou, že se celková zemědělská produktivita zvýšila. Export zemědělských plodin nadále roste a je výnosnější. Vzrostlo také množství lidí, kteří dostávají za svou práci zapláceno.

Mexiko je příkladovým státem toho, co se stane po podpisu smlouvy o zóně volného obchodu mezi dvěma rozdílně vyvinutými státy. Mexiko, které mělo mít, jako rozvíjející se stát, v zemědělském sektoru navrch na něm naopak mnoho ztrácí. Hlavním problémem smlouvy v tomhle ohledu je její velká vágnost a nevyrovnanost. K Mexiku je přistupováno jako k rovnocennému partneru obou zemí, který nemá žádnou výhodu ani nevýhodu. Ekonom Amartya Sen říká, že „*rovnocenná pravidla u nerovnocenných partnerů tvoří nerovná pravidla*“¹⁵⁹. Mexiko, jako méně rozvinutý partner tím podle stejných pravidel ze smlouvy ztrácí více než ostatní. Mexiko domlouvalo smlouvu v době, kdy ji velice nutně potřebovalo a bylo ochotné ji podepsat i přes nevýhodné podmínky. Ze smlouvy se mohly vynechat pro Mexiko důležité body. Co ve smlouvě chybí je přísnější přístup k dotacím, které volný obchod podkopávají, a upřesnění politiky vůči životnímu prostředí. Postupné uvolňování obchodu s kvótami nebyl špatný přístup, ale Mexiko nevybíralo poplatky za kvóty, a tím pádem nemělo peníze na investice do svého zemědělství. A v Mexiku samotném chyběla politika vůči zemědělcům, která by jim pomohla v přeměně. Hlavním poučením však z dopadu na zemědělský sektor je, že dokud dochází k dotacím zemědělství, není obchod mezi oběma státy zcela volný a spravedlivý. Stát s menšími finančními prostředky na dotace pak ze smlouvy trátí. Od začátku administrativy prezidenta Donalda Trumpa se řeší změna smlouvy NAFTA a Mexiko má v úmyslu zatlačit na Spojené státy a změnit zemědělskou politiku hlavně vůči produkci kukuřice.

¹⁵⁹ v originále: „Equal rules for unequal partners constitute unequal rules“, v knize, Kevin P. Gallagher et al., *The Enclave Economy: Foreign Investment and Sustainable Development in Mexico's Silicon Valley* (London: Cambridge, Massachusetts): 155.

8 ZDROJE

Vládní dokumenty a statistiky

NAFTA, Článek 704, dostupné na:

https://datd.cepal.org/Normativas/TLCAN/Ingles/North_American_Free_Trade_Agreement-NAFTA.pdf

Agreement on Tariffs and Trade, Článek VI.,

https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_e.pdf

„Top 5 Importers of U.S. Corn“, *Department of Agriculture*,

<https://catalog.data.gov/dataset/grain-transportation-report-table-13>

Transformación de PROCAMPO a PROAGRO acentúa impulso a producción agroalimentaria, *SAGARPA* (13. 1. 2014). <http://www.gob.mx/sagarpa/prensa/transformacion-de-procampo-a-proagro-acentua-impulso-a-produccion-agroalimentaria> (6. 4. 2017)

PROCAMPO más humano, Resultados Principales del 4to trimestre del año fiscal 2001, *SAGARPA*:

http://www.sagarpa.gob.mx/agricultura/Programas/proagro/procampo/Resultados-Indicadores/Documents/2001/01__procampo_pef_2001.pdf (staženo 20. 2. 2017).

„El presupuesto 2014 de SAGARPA se invertirá para impulsar la productividad agroalimentaria“, *SAGARPA*

<http://sagarpa.gob.mx/saladeprensa/2012/Paginas/2014B009.aspx> (20. 2. 2017).

Presupuesto Rural En México, *OECD*, <https://www.oecd.org/rural/rural-development-conference/presentations/Rural-budget-in-Mexico-JoseAntonioRojo.pdf> (20. 2. 2017)

Presupuesto de Egresos de la Federación 2015, Recursos Asignados al Ramo 08 „Agricultura, Ganadería, Desarrollo Rural, Pesca y Alimentación“, *CEPF*.

<http://www.cefp.gob.mx/publicaciones/nota/2015/enero/notacefp0012015.pdf> (staženo 8. 2. 2017)

„World Development Indicators: Growth of output“, *The World Bank*,

<http://wdi.worldbank.org/table/4.1> (staženo 8. 2. 2017)

Coffee Prices - 45 Year Historical Chart, *Macrotrends*,

<http://www.macrotrends.net/2535/coffee-prices-historical-chart-data> (5. 3. 2017),

Coffee, *Trading Economics*, <http://www.tradingeconomics.com/commodity/coffee> (5. 3. 2017),

Prices paid to growers in exporting countries, *ICO*,
<http://www.ico.org/historical/1990%20onwards/PDF/3a-prices-growers.pdf> (5. 3. 2017).

„Panorama Agroalimentario: Maíz 2015“, *Dirección de Investigación y Evaluación Económica y Sectorial*,
https://www.gob.mx/cms/uploads/attachment/file/61952/Panorama_Agroalimentario_Ma_z_2015.pdf (staženo 3. 3. 2017).

Encuesta Nacional Agropecuaria 2014, *INEGI*,
<http://www.inegi.org.mx/est/contenidos/proyectos/encuestas/agropecuarias/ena/ena2014/>
 (staženo 3. 3. 2017).

Agricultura, ganadería, silvicultura y pesca, *INEGI*,
<http://www3.inegi.org.mx/sistemas/sisept/default.aspx?t=saga04&s=est&c=24862> (staženo 3. 3. 2017).

El sector alimentario en México 2014, *INEGI*,
http://internet.contenidos.inegi.org.mx/contenidos/productos/prod_serv/contenidos/espanol/bv_inegi/productos/nueva_estruc/SAM/702825066574.pdf (staženo 3. 3. 2017)

Food and Agricultural organization of the United Nations, <http://statistics.amis-outlook.org/data/#>

„Consumo, distribución y producción de alimentos: el caso del complejo maíz-tortilla“, *CEDRSSA*, (září 2014).

„Employment in Agriculture“, *OECD*,
<http://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.ZS?end=2014&locations=MX&start=1993> (staženo 1. 5. 2017)

INEGI, Encuesta Nacional de Ocupación y Empleo (ENOE), IV trimestre de 2015

Encuesta Nacional de Ocupación y Empleo 2010, *INEGI*,
[http://internet.contenidos.inegi.org.mx/contenidos/Productos/prod_serv/contenidos/espanol/bv_inegi/productos/historicos/2104/702825445072/702825445072_1.pdf#\[21,{%22name%22:%22Fit%22}\]](http://internet.contenidos.inegi.org.mx/contenidos/Productos/prod_serv/contenidos/espanol/bv_inegi/productos/historicos/2104/702825445072/702825445072_1.pdf#[21,{%22name%22:%22Fit%22}]) (staženo 1. 5. 2017)

„Estadísticas a Propósito del día del trabajo agrícola (15 de mayo), *INEGI*,
http://www.inegi.org.mx/saladeprensa/aproposito/2016/agricola2016_0.pdf (1. 5. 2017)

Informe de Pobreza en México 2014, *CONEVAL* (2016):
<http://www.coneval.org.mx/InformesPublicaciones/Documents/Informe-pobreza-Mexico-2014.pdf> (staženo 3. 3. 2017).

Estadísticas del Agua en México 2015, *Conagua*,
<http://www.conagua.gob.mx/CONAGUA07/Publicaciones/Publicaciones/EAM2015.pdf>
 (stženo 1. 5. 2017).

Sekundární literatura

José Luis Calva et. al., eds., *Globalización y bloques económicos: mitos y realidades, Agenda por el desarrollo Volumen 1* (Universidad Nacional Autónoma de México, Ciudad Universitaria: 2007).

Gerardo Esquivel, „El TLCAN: 20 años de claroscuros“, *Foreign Affairs Latinoamérica* 14, č. 2 (prosinec 2014). <http://revistafal.com/el-tlcan-20-anos-de-claroscuros-2/> (staženo 20. 11. 2016).

Alicia Puyana, José Romero, *Diez años noc el TLCAN: Las experiencias del sector agropecuario Mexicano* (Flasco México, Colegio de México: 2005).

Política Agropecuaria y pesquera en México: logros recientes, continuación de las reformas, (OCDE 2007): 55. <https://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/38778312.pdf> (staženo 5. 2. 2017).

Daniel Lederman, et. al., eds., *Lessons from NAFTA for Latin America and the Caribbean Countries*, The World Bank (prosinec 2003): 96

Craig Harris, „NAFTA at 20: Impacts of Food, Agriculture, and the Environment“, *Cuadernos de Conflicto y Paz* 1, č. 3, (Monterrey: Centro de Política Comparada y Estudios Internacionales, Universidad de Monterrey). <http://www.udem.edu.mx/Esp/Investigacion-y-Desarrollo/Centro-Politica-Comparada-Estudios-Internacionales/Documents/Cuadernos-de-Conflicto-y-Paz.pdf> (staženo 20. 12. 2016).

Jesús Rubio, „Retos sociales y económicos para México entre el Tratado de Libre Comercio de América del Norte“, in *Cuadernos de Conflicto y Paz* 1, č. 3 (Monterrey: Centro de Política Comparada y estudios Internacionales, Universidad de Monterrey).

<http://www.udem.edu.mx/Esp/Investigacion-y-Desarrollo/Centro-Politica-Comparada-Estudios-Internacionales/Documents/Cuadernos-de-Conflicto-y-Paz.pdf> (staženo 20. 12. 2016).

Carlos Alba Vega, „México después del TLCAN. El impacto económico y sus consecuencias políticas y sociales“, *Foro Internacional* 43, č. 1 (leden–březen 2003): 141–191. <https://www.jstor.org/> (staženo 15. 1. 2016)

Susana Medina Ciriaco, „La Reforma al Artículo 27 Constitucional y el Fin de la Propiedad Social de la Tierra en México“, *El Colegio Mexiquense* (2006): 10. dostupné na: <http://www.cmq.edu.mx/index.php/docman/publicaciones/doc-de-investigacion-n/254-di1210407/file> (staženo 12. 4. 2017).

Fanjul, Gonzalo a Fraser, Arabella, “Dumping Without Borders: How US agricultural policies are destroying the livelihoods of Mexican corn farmers”, *Oxfam Briefing Paper* (Oxfam International: srpen 2003). Dostupné z <http://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/dumping-without-borders-how-us-agricultural-policies-are-destroying-the-livelihoods-114471> (staženo 12. 3. 2017).

John Scott, „The Incidence of Agricultural Subsidies in Mexico“, *Centro de Investigación y Codencia Económicas* (2010), https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Subsidizing_Inequality_Ch_3_Scott.pdf (staženo 5. 3. 2017).

M. Angeles Villarreal, „NAFTA and the Mexican Economy“, *Congressional Research Service*, (June 3, 2010). <https://fas.org/sgp/crs/row/RL34733.pdf> (staženo 20. 2. 2017).

Alana Mann, *Global Activism in Food Politics: Power Shift*, (Springer, 2014):

María de Jesús Mestiza Rojas a Roberto Escalante, „Exportaciones hortofrutícolas mexicanas en el TLCAN: ¿ventaja comparativa?“, *Cuadernos de Desarrollo Rural*, č. 50 (Pontificia Universidad Javeriana, Bogotá, Colombia, primer semestre, 2003): 37–62.

Scott Vaughan, „¿El tratado de comercio más verde de la historia? Medición del impacto ambiental de la liberalización“ in, *La Promesa y la Realidad del TLCAN, Lecciones de México para el hemisferio* (Carnegie Endowment for International Peace: 2003): 65–94.

Lais Forti Tomaz a Carlos Eduardo Calvalho, „The Tortilla Crisis in Mexico (2007): The Upward Trend in Commodity Prices, Financial Instability, and food Security“, *The*

Perspective of the World Review 3, č. 2 (srpen 2011): 81–108.

http://repositorio.ipea.gov.br/bitstream/11058/6381/1/PWR_v3_n2_Tortilla.pdf (staženo 1. 5. 2017).

Víctor M. Quintana S., “Año 13: El impacto del TLCAN en la agricultura mexicana”, *La Vía Campesina* (28. srpna 2007). <https://viacampesina.org/es/index.php/acciones-y-eventos-mainmenu-26/no-al-los-acuredos-de-libre-comercio-mainmenu-60/294-a-13-el-impacto-del-tlcan-en-la-agricultura-mexicana> (staženo 4. 4. 2017)

Armando Sánchez Albarrán, „Del movimiento ¡El campo no aguanta más! a las movilizaciones sociales en el cumbre de la OMC en Cancún. Dependencia o soberanía alimentaria: ésa es la cuestión... agraria“, *El Cotidiano* 124, č. 19 (březen-duben 2014): 41–56. <http://www.redalyc.org/pdf/325/32512405.pdf> (staženo 4. 4. 2017).

Pablo Rulz Npoles a Juan Luis Ordaz Díaz, „Revolución reciente del empleo y el desempleo en México“, *Journal of Economic Literature UNAM* 8, č. 23: 91–105. <http://www.scielo.org.mx/pdf/eunam/v8n23/v8n23a5.pdf> (staženo 1. 5. 2017).

Francis Mestries, La crisis de la tortilla en los albores del sexenio de Felipe Calderón ?Libre mercado o ley de los monopolios?, *El Cotidiano*, č. 155 (květen-červen 2009): 87-93.

Eugenio Eliseo Santagruz-De León a Víctor Herminio Palacio-Muñoz, Víctor Herminio, “Campesinos mexicanos: entre la subsistencia, el mercado y los cultivos ilícitos”, *Quivera* 16, č. 2014-2, (Universidad Autónoma del Estado de México, Toluca, México červenec-prosinec, 2014).

Oendrilla Dube et ed. al., „From Maize to Haze: Agricultural Shocks and the Growth of the Mexican Drug Sector“, *Journal of the European Economic Association* 14, č. 5. (červenec 2016): 1181–1224. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jeea.12172/abstract> (18. 3. 2016).

NAFTA: 20 Years of Cost to Communities and the Environment, *Sierra Club*, (březen 2014), <http://big.assets.huffingtonpost.com/NAFTAReport.pdf> (staženo 1. 5. 2017).

Kevin P. Gallagher et ed. al., *The Enclave Economy: Foreign Investment and Sustainable Development in Mexico's Silicon Valley* (London: Cambridge, Massachusetts).

Ostatní

„Corn Subsidies in the United States totalled \$94.3 billion from 1995-2014“, *EWG*, <https://farm.ewg.org/progdetail.php?fips=00000&progcode=corn>

„Milking taxpayers“, *The Economist* (Washington DC, 12. února 2015),
<http://www.economist.com/news/united-states/21643191-crop-prices-fall-farmers-grow-subsidies-instead-milking-taxpayers> (3. 3. 2017).